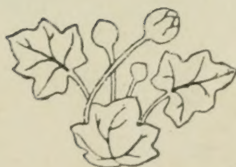

Némäti, Kálmán
Nagy-Magyarország
ismeretlen történelmi okmánya

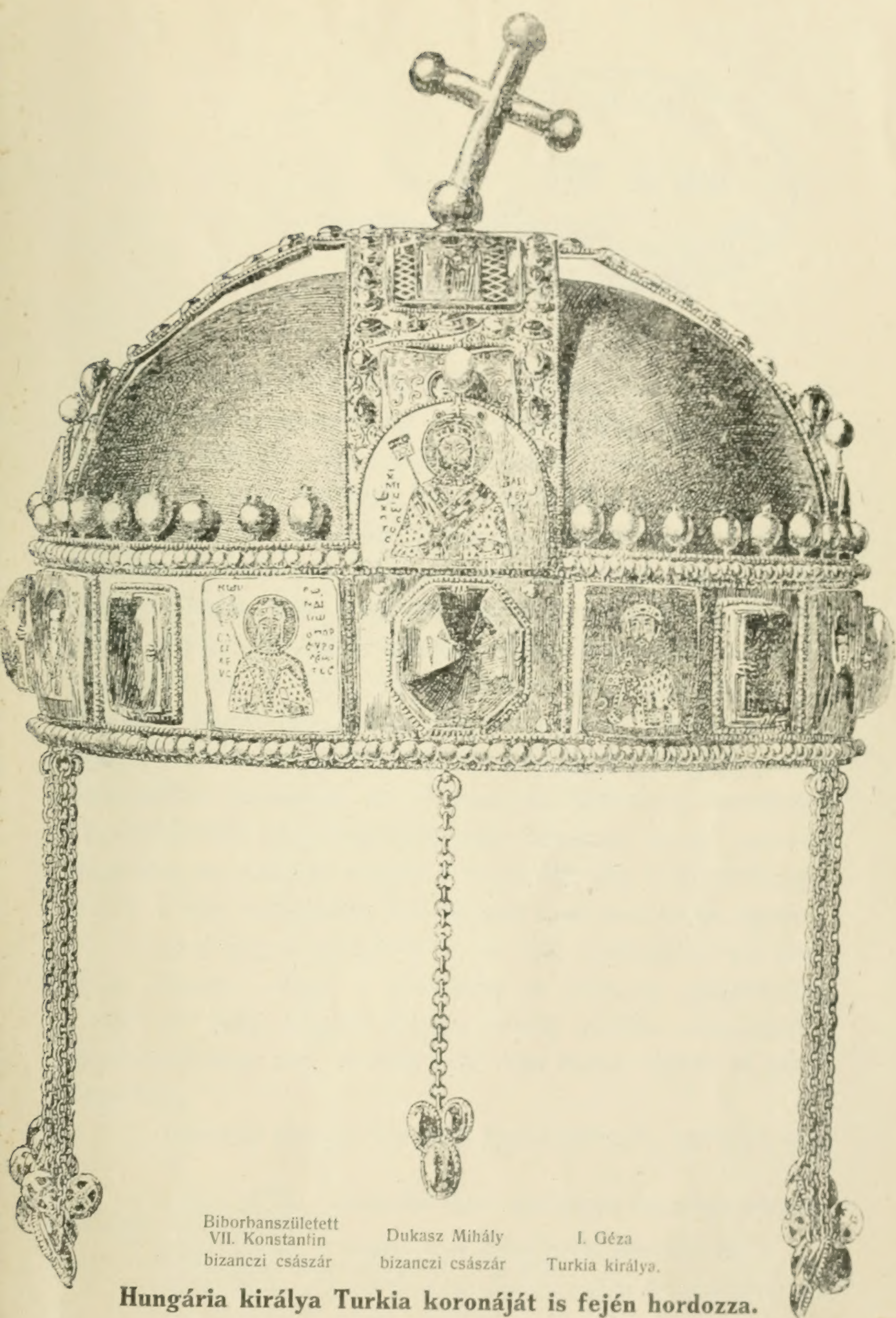
Nagy-Magyarország ismeretlen történelmi okmánya.

Fölfedezte:

NÉMÄTI KÁLMÁN
könyvtárőr
Budapest főpóstán

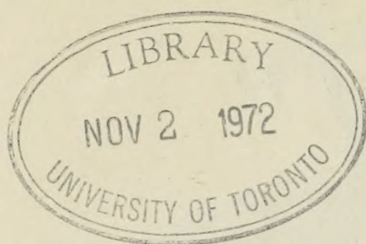

Budapest, 1911

Biborbanszületett VII. Konstantin bizanczi császár | Dukasz Mihály bizanczi császár | I. Géza Turkia királya.

Hungária királya Turkia koronáját is fején hordozza.

Ismeretforrásaink Nagy-Magyarországról.

Nemzetünk honfoglalás előtti multjára, rokonaira meg őshazájára való visszaemlékezés a keresztény hitre áttérés óta számított két évszázad után egészen feledésbe merült. Pogány rokonainkat IV. Béla királyunk trónra lépte előtt kezdették kutatni. A kezdeményezés dicsősége a pogányok hittérítésével különösen foglalkozott domonkos szerzeteseinket illeti meg. Magát a latin Ungaria-Magna azaz Nagy-Magyarország kifejezést a fölfedező *Julián* magyar domonkos szerzetes hozta forgalomba a perutini püspökhöz Kr. u. 1237. írt levelében,[1]) utána pedig rendtársa, *Rikárd,* a Nagy-Magyarország dolgáról[2]) czímű útleírásban, még pedig a Volga folyam melléki őshazánk elnevezésére. Mindkét okmány diplomatikai hitelessége dr. Fraknói és Fejérpataky szakértőink kinyilatkoztatott meggyőződése[2]) után befejezett dolog; azonfelül Nagy-Magyarországnak magyar domonkosok által történt fölfedeztetéséről a XIII. évszázadban kelt hét latin kútfő tanuskodik, úgymint:

1. *Egy magyar püspök*[3]) Kr. u. 1241 esztendőben azt írta a párisi érsekhöz, hogy a domonkos és minorita szerzeteseket, a kiket IV. Béla, Ungaria királya, keletre küldött, alkalmasint a Mordvánok ölték meg, a miatt nem lehet hallani semmi új hírt a Tatárokról.

2. *Albericus* franczia szerzetes krónikájában[4]) az 1237 esz-

[1]) Epistola de vita Tartarorum. Lásd: Monumenta Hungariae Historica I. osztály, XII. köt., 549 lap.
[2]) Pauler-Szilágyi: A magyar honfoglalás kútfői. 464—472. lap.
[3]) Fejér: Codex Diplomaticus IV. 1. p. 234.
[4]) Alberici Monachi: Trium Fontium chronicon edit. G. G. Leibnitzio p. 564.

tendőnél egykorúan írta meg, hogy Hungáriából négy szerzetes útra kelve száz nap alatt elért a régi Hungáriába s onnan hírül hozták, hogy azt a Tatárok már meghódították.

3. *IV. Incze pápa bullájában*[5]) említés van általa kiküldött hittérítő domonkosokról „ad terras Hungarorum majoris Hungariae“.

4. *Plano Carpini* olasz szerzetes, a ki IV. Incze pápa követje gyanánt Ascellinus meg Benedictus társaival Kr. u. 1246 utazott a mongol kánhoz, útleírásában[6a)] tanítá, hogy Oroszország déli része volt a Kúnok birodalma, mielőtt azokat onnan a Tatárok kipusztították volna; a Mordvánok s Nagy-Bulgária szomszédságában pedig Baskiria a Nagy-Hungária.

5. *Rubruk Vilmos* minorita szerzetes IX. Lajos franczia király követje gyanánt Kr. u. 1253/4. években utazott a mongol kánhoz. Az ő legbecsesebb útleírásából[6b)] tudjuk, hogy prédikátor szerzetesek, más szóval domonkosok valóban jártak Baskiriában a Tatár uralom előtt s ő azoktól hallotta, miszerint Baskiria a Nagy-Hungária, a honnan eredtek a Hunnok és Hungárok s a Baskiroknak nyelve azonos a Hungárokéval.

6. *Bacon Roger* angol szerzetes, oxfordi tanár, a Kr. u. 1266. évben írt földrajzába[7]) átvette Rubruk szövegét Nagy-Hungáriáról.

7. *Matthaeus* angol szerzetes, London közelében a Szent-Alban kolostor legnagyobb történettudósa, egy térképet[8]) rajzolt, a melyen Minor-Hungáriától keletre helyezte Major-Hungáriát.

A felsorolt hét okmány alapján a történelmi földrajz irodalmában nemzetnevünkre lett betáblázva az Európa határszélén fekvő Uralhegység erdős vidéke. Igy a többi között Spruner-Menke középkori atlaszán[9]) a XIII. évszázadbeli államok sorozatában láthatni

[5]) Bullarium Dominicanorum Tomus 1. p. 237. lásd Wenzel: Árpádkori új okmánytár, II. köt., 238. lap.

[6a)] Recueil de voyages et de mémoires publié par la Société de Géographie. Paris, 1839. Tome IV. p. 747.

[6b)] Itinerarium Willelmi de Rubruk, page 231—274.

[7]) The „Opus Majus“ of Roger Bacon edited by J. H. Bridges. Oxford, 1897. p. 367.

[8]) Miller Konrad: Mappae Mundi III. Heft, 68–71. Seite.

[9]) Spruner-Menke: Handatlas für die Geschichte des Mittelalters Nr. 87. Reich der Mongolen unter Gingizkhan und seinen Nachfolgern.

egyfelől a Duna-melléki Bulgáriától északnyugotra Ungáriát, másfelől a Volga-melléki Magna-Bulgáriától délkeletre Maior-Hungáriát. Hasonlóképpen szerepel Grande-Hongrie a franczia Vivien de Saint-Martin történelmi-földrajzában.[10])

Mindannak daczára Vámbéry Ármin [11a)] turkolog orientálistánk túlszigorú birálattal koholmánynak itélte Nagy-Magyarország dolgát: mert a szerinte apokrif útleirás földrajzi adatainak lényege Béla király névtelen jegyzőjének „Gesta Ungarorum" czimű latin krónikája alapján készült, kortani meg néprajzi adatai silányak, nyelvészeti állitása pedig, mintha a Baskirok nyelve Kr. u. 1236. esztendőben magyar lett volna, képtelenség.[11b)] Ugyszintén Thury József [12]) történetbúvárunk a Nagy-Magyarország létezéséről való hiedelmet Julián téves okoskodásának tulajdonította: mert ha az a Volga közelében talált is pogány Magyarokra, abból még nem lehet ám következtetni azt a történelmi tényt, hogy Baskiria volt a Magyarok bölcsője.

Ámbár Julián leveléből meg útleirásából hiányzik a Baskir népnév, mivelhogy azt legelőször Plano Carpininak kirgiz kiejtésű Baszkart, Rubruknek pedig altáji-török kiejtésű Paszkatir szava után tanultuk ismerni: mégis valószínű gyanánt kell föltételeznünk, hogy keresztény szerzeteseink a „Baskiria a Magyarok bölcsője" elméletet keleten a mohamedánoknál találták; mert hiszen Julián útleirásában megtörtént tény gyanánt lett följegyezve, hogy Juliánt egy szaraczén pap vitte magával a bolgár városba, a honnan két napi járóföldre laktak a pogány Magyarok: már pedig az arab iskolázottságú papnak vagy nyelvérzéke rokonította Baskard névvel a Madsart, akárcsak Kuun gróf, Vámbéry és Marquart tanárok a Madsar népnevet betűcserével vélték fölismerni a Badsgardban, vagy pedig a Kr. u. 1236. év előtt élt következő arab irók valamelyikének művét olvashatta:

[10]) Vivien de Saint-Martin: Histoire de la Géographie.

[11a)] Vámbéry Ármin: A magyarok eredete. Budapest, 1882. 135., 487–501. lapokon.

[b)] Vámbéry Ármin: A magyarság keletkezése és gyarapodása. Budapest, 1895. 110. lap.

[12]) Thury József: A magyarok eredete, őshazája és vándorlása. 69., 70. lap.

1. *Isztakri* meg 2. *Ibn Haukal*[13]) arab földrajzírók Kr. u. X. évszázadból kétféle Baskir népről tettek említést, egyike az Ural erdős vidékén, másika a bizánczi birodalom szomszédságában lakóról; ezek szerint Baskir a Magyar.

3. *Ibn Szaid,*[14]) idézve Abulfeda arab földrajzában, módosítva tanítá, hogy a Madsar nép testvére a Baskirnak.

4. *Maszudi*[14a)] pedig, az arab történetírók atyja, Kr. u. 957. év előtt írta, miszerint Kazaria meg Alánia szomszédságában négy török néptörzs élt, a kik a bizánczi birodalom északi határánál Valendar görög várost Kr. u. 932. évben ostromolták; ezek eredetüket egy és ugyanazon ősre vitték vissza, a négy testvérnép neve: Jadsni, Bedsgard, Bedsnak meg Nőkerdeh. Megjegyzendő, hogy az első s utolsó népnévjegy sérült, a másolók által sokféleképen eltorzíttatott, úgyhogy Fraehn[15]) paläografiai okadatolással a Madsar nevet az első Jadsni népnévben mutatta ki; ellenben Kuun gróf[16]) az arab hagyományra tekintettel a Bedsgard azaz Baskirban tételezte föl.

5. A jeles tudományú Marquart[17]) Nagy-Magyarország elméletét *Al-Garmitól,* Koraszán kormányzójától, Kr. u. 840. évből eredettnek tételezi föl: mert úgymond Al-Garmi kivonatolójának, Ibn Rosztehnak, meghatározása alapján a Madsgarok őshazája teljesen fedi Baskiriát.

6. Azonban figyelmen kívül nem szabad hagyni *Jakut*[18]) arab földrajzírónak Juliánnal egykorú tanuskodását, a ki Halebban beszélt moszlim egyházjogot tanuló számos Baskirral, ezek elmondották néki, hogy ők a keresztény Hungárok közt élnek mintegy 30 községben, de II. Endre király nem engedi fallal körülövedz-

[13]) Lásd a 2) jegyzéket, 240. lap.
[14]) Lásd Abulfeda Geographia: VII Regiones Septentrionales p. 293.
[14a)] Lásd a 2) jegyzéket, 279. lap.
[15]) Fraehnius: De Chasaris. Excerpta ex scriptoribus Arabicis. Petropoli 1822.
[16]) Lásd a 2) jegyzéket, 145., 279. lap.
[17]) Marquart J.: Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge. Seite XXXIII. 69, 515.
[18]) Némäti: Nagy-Magyarország Baskir titka. Lásd Évkönyv a pt. személyzet számára 1902. évre. Szerkeszti: Pál Imre. 10., 11. lap.

tetni a Baskirok községeit, nehogy uralma alól kivonhassák magukat.

Az arab kútfők tekintélyén és fajkutatáson alapuló Baskir–Magyar azonosságot, melyet Pauler Gyula [19]) történészünkön kívül Török Aurél dr.[20]) anthropologusunk is legjobb meggyőződésük erejével vitattak, Vámbéry Ármin dr.[21]) irányadó véleménye tévedésnek minősiti: mert úgymond a mohamedán földrajzirók a Magyarokat névhasonlóságon kivül szomszédviszony miatt téveszették össze a Baskirokkal.

Ujfalvy Károly báró [22]) embertani és Zichy Jenő gróf [23]) néprajzi úttörő kutatásai daczára ily vitás lévén Nagy-Magyarország és rokonságunk dolga, a 673 esztendős kérdés eldöntése végett a Magyar Nemzeti Muzeum 1909. esztendőben három havi tanulmányútra küldötte ki Mészáros Gyula dr.-t, a ki az orenburgi, cseljabinszki meg oszai kerület Baskirjai között végzett nyelvészeti kutatásának és legenda gyüjtésének eredményét „Magna-Ungaria (A Baskir-Magyar kérdés)“ czímű könyvbe összefoglalva nemcsak Julián-ellenes álláspontra helyezkedik, hanem az összes arab történelmi kútfők hitelét is, melyek a Baskir-Magyar rokonságot hirdetik, irgalmatlanul megsemmisíteni törekszik s komolyan kijelenti, hogy a Baskir-Magyar kérdés negativ eredménynyel végérvényesen meg van oldva.[24])

Miután őshazánk létezésében való hit ennyire megrendült: időszerű bemutatnom Nagy-Magyarország ismeretlen történelmi okmányáról tudományos meggyőződésemet.

[19]) Pauler Gyula: A magyar nemzet története Szent-Istvánig Bpest, 1900.
[20]) Dr. Török Aurél: Anthropologiai füzetek I. Az uralvidéki Baskirokról.
[21]) Lásd a 11*b*) jegyzéket! 132. lap.
[22]) Ch. E. de Ujfalvy: Expedition Scientifique Française en Russie Volumen III. Les Baschkirs.
[23]) Zichy Jenő gróf: Kaukázusi és középázsiai utazásai. I., II. rész. Budapest, 1897. Harmadik ázsiai utazása. Budapest, 1900. Gyüjteményét lásd a néprajzi múzeumban.
[24]) Dr. Mészáros Gyula: Magna Ungaria. (A Baskir-Magyar kérdés.) Budapest, Franklin társulat nyomdaja. 1910 november. Lásd 138. lapon.

A fölfedezett ismeretforrás Nagy-Magyarországól.

	Lap
„Isidorus mondja“	11
Ugnos ismeretlennek paläografiai meghatározása	17
Ugnos = Ungnos okmányok Isidorus kéziratokban	19
Ungros = Ungrios okmány Rabanus kéziratban	23
Calanus Attilája	25
Meginfredus	29
Ugnos ismeretlennek történelmi meghatározása	30
Vengri = Ugri szláv névazonosság	30
Uggri = Ungri / Ugri görög névazonosság	33
Ogor = Unigur görög névazonosság	36
Ogor görög kútfő	38
Unigur görög kútfő	40
Ugr = Ungur szír kútfő	43
Ugri kútfő a latin irodalomban	46
Ugnos ismeretlennek földrajzi meghatározása	49
Albánia Isidorus térképén	50
Onogoria	53
Ulug Itel	56
Zemarchosz az Uguroknál	57
Sugur a Katalan-atlaszon	60
Rifäi hegység	63
Ázsiai Szarmatia	66
Nagy-Magyarország világtörténelmi valóság	68
Közép-Ázsia	69

„Isidorus mondja.“

„Isidorus mondja.“

A Nagy-Magyarországról szóló irodalmi tanuságok közül Rubruké bir a legnagyobb bizonyitó erővel. Rubruk ugyan nem ejtette útjába Baskiriát: de a mit ő mond Major-Hungáriáról, mindazt megbízható tekintélyekre hivatkozással tudja, nevezetesen vagy a domonkosoktól hallotta, a kik ő előtte 17 esztendővel ottan jártak, vagy pedig *„Isidorus mondja“*. Az utóbbi ismeretforrás, melyből Rubruk merítette Nagy-Magyarországra vonatkozó ezen történelmi adatait:

1. Paszkatir vidékről jöttek ki a Hunnok
2. A Hunnok utóbb Hungároknak neveztettek
3. Kaukáz szikláinál Sándor zárjain gyors lovaikkal átmentek
4. Egészen Egyiptomig évi adót fizettek nekik;

ismétlem, ez az ismeretforrás eddigelé még nincsen felkutatva. Rockhill amerikai szakértő, Rubruk könyvének legújabb kiadója, saját kutatásának meddőségéről következő észrevételét jegyezte föl:[25])

„Isidorus mondja. Én nem találtam meg ezt az idézett helyet Isidorus irataiban; de az olyan tömérdek, hogy könnyen kikerülhette figyelmemet.“

Őshazánk történelmi kutatói közül Desericius Incze kegyesrendi tanár, a kinek sikerült Julián útleirását Nagy-Magyarországról a vatikáni könyvtárban szerencsésen felkutatnia, legközelebb járt Isidorus keresett történelmi okmányához. Ő ugyanis igen jól ismerte, söt Rubruk szövegén kívül idézte is Isidorus megfelelő helyét a nélkül,

[25]) Works issued by the Hakluyt Society. Second Series No. IV. page 130. W. W. Rockhill: The journey of William of Rubruck London 1900. Note 1. *„Isidorus says.* I have not found the passage reffered to in Isidorus writings; but they are so bulky that it may easily have escaped me.“

hogy fogalma lett volna a kettőnek összefüggéséről. Mert hát mit jelentsen az, hogy ő Rubruknek szóban forgó szövegéből szándékosan kihagyta az „Isidorus mondja“ kifejezést?[26]) Bizonyára azt, hogy Isidorus műveiben ő is kereste Nagy-Hungária kérdéses kútfőjét, de szintén hiába; máskülönben nem jegyezhette volna oda „Rubruk véli, mintha Baskiriából eredtek volna a Hunnok és Hungárok“ után ezt a jellemző észrevételét „at fide incerta“.[27])

A Desericius által felkutatott Julián útleírása, valamint az azóta lefolyt 150 esztendő alatt Nagy-Magyarországra meg a Baskir rokonságra végzett kutatások összegezve vannak a M. T. Akadémia millenniumi emlékművében Pauler, Fejérpataky meg Kuun gróf által: de az a korszakalkotó czikk, a mit *Isidorus mond a Magyarokról,* nincsen meg benne, tehát nem tud arról senki sem.

Szent Isidorus előkelő családból származott, némelyek szerint a nyugati Gótok fejedelmi sarja. Atyja tartományfőnök volt Kartagenában; bátyja pedig, név szerint Szent Leander, szevillai püspök, a ki nagy érdemeket szerzett magának mind Isidorus iskoláztatása, mind a nyugati Gótoknak a római katholikus hitre térítése körül. Ő maga Szent Leander utódjaként 36 éven át ült a szevillai, más szóval hiszpalii széken Kr. u. 600—636-ig. Erkölcsös élete miatt a szentek közé igtatták, ünnepe április 4-én van. Mint r. kath. egyházi író vallásos, világtörténelmi, nyelvészeti meg encziklopedikus munkái által a középkor századaiban tanítók-tanítójává lett. Összes művei a latin Patrologia 81—84. köteteiben jelentek meg; ezek közül a minket különösen érdeklő encziklopedikus mű a 82-ik kötet *„Eredetek vagy etimologiák húsz könyve“* czímmel ismeretes, a melyet ő Braulio szaragozai püspöknek ajánlva Kr. u. 630. évben adott át. Tartalmazza a középkori ismeretek összeségét, úgymint: 1. könyv: latin nyelvtan, 2. könyv: szónoklattan, 3. könyv: mennyiségtan, 4. könyv: gyógytudomány, 5. könyv: törvények s idők, 6. könyv: egyházi könyvek s hivatalok, 7. könyv: isten, angyalok s hivők

[26]) J. J. Desericii: De initiis ac majoribus Hungarorum commentaria. Budae 1748. Tome I. p. 2.
[27]) Ugyanaz. Liber II. caput IV. p. 167.

rendjei, 8 könyv: egyház és különböző felekezetek, 9. könyv: nyelv és társadalom, 10 könyv: szók eredete, 11. könyv: ember és csodák, 12. könyv: állatok, 13. könyv: világ és részei, 14. könyv: föld és részei, 15. könyv: épületek, mezők, mértékek, 16. könyv: kövek és fémek, 17. könyv: mezei dolgok (növénytan), 18. könyv: háború s játékok, 19. könyv: hajók, épületek s ruházat, 20. könyv: élelem, mezei s házi eszközök. Ezt az ismerettárt a papok és szerzetesek számos évszázadon át folytonosan kézi könyvül használták. Százakra megy a lemásolt kéziratoknak száma, a mik kolostorokban meg könyvtárakban drága kincs gyanánt őriztetnek. Nyomtatásban 1472 óta egészen 1850-ig tizenhétszer adták ki. A kilenczedik könyv második fejezete népnevekről szól, ebben az Örmények, Scythák, Massageták, Amazonok s Albanok után következő 66-ik czikk tartalmazza Rubruk ismeretforrását Nagy-Magyarországról: [28])

I. Rubruk szövege Kr. u. 1254.

Pascatir, qui est Major-Hungaria. De illa regione Pascatir exierunt Huni, qui postea Hungari, unde est ipsa major Bulgaria. *Et dicit Isidorus,* quod perniciosis equis claustra Alexandri rupibus Caucasi feras gentes cohibentia transierunt, ita quod usque in Egyptum solvebatur eis tributum.

II. Isidorus szövege Kr. u. 630.

Ugnos, antea Hunos vocatos, postremo a rege suo Abares appellatos, dicunt, qui prius in ultima Maeotide, inter glacialem Tanaim et Massagetarum immanes populos habitaverunt. Deinde pernicibus equis Caucasi rupibus, ubi feras gentes Alexandri claustra cohibent, eruperunt, et Orientem viginti annis tenuerunt captivum, et ab Egyptiis atque Aethiopibus annuum vectigal exegerunt.

[28]) Migne Patrologia latina Tomus 82. page 334. S. Isidori: Originum sive Etymologiarum liber, IX. caput II. §. 66.

Rubruk nem egyenesen idézte Isidorus szövegét, nem is teljesen; hanem a következő tizenegy szót azonosan, hét kifejezést pedig azonos értelemmel kivonatolta:

Szó Rubruknél	Isidorusnál
1. Huni	Hunos
2. perniciosis	pernicibus
3. equis	equis
4. claustra	claustra
5. Alexandri	Alexandri
6. rupibus	rupibus
7. Caucasi	Caucasi
8. feras	feras
9. gentes	gentes
10. cohibentia	cohibent
11. Egyptum	Egyptiis

Kifejezés Rubruknél	Isidorusnál
1. Huni, qui postea Hungari	Ugnos, antea Hunos vocatos
2. perniciosis equis	pernicibus equis
3. claustra Alexandri	Alexandri claustra
4. rupibus Caucasi	Caucasi rupibus
5. feras gentes cohibentia	feras gentes cohibent
6. transierunt (Baconál: ruperunt)	eruperunt
7. usque in Egyptum solvebatur eis tributum	ab Egyptiis annuum vectigal exegerunt

Így hát két-két mondatból álló czikkben 11 szó-, azonfelül 7 értelmi azonosság minden kétséget kizárólag bizonyossá teszi, hogy *Rubruk Major-Hungáriájának történelmi ismeretforrásául Szent Isidorusnak Ugnos kezdetű czikke szolgált.*

Ugnos ismeretlennek paläografiai meghatározása.

Rubruk fölfedezett ismeretforrásában szó nem lévén se Magyarokról, se Major-Hungáriáról, se Paszkatirról: első tekintetre az a gyanu támad, vajjon Isidorus okmányából Nagy-Magyarország történelmét nem a szerzetesek képzelődése olvasta-e ki? Bárki meggyőződhetik azonban paläografiai, történelmi meg földrajzi kutatásomból, hogy Isidorus czikkének legelső szaván, az ismeretlen Ugnos szón, fordul meg Nagy-Magyarország létkérdése.

Mindenek előtt tudnivaló, hogy az Eredetek könyvének régebbi 15-féle nyomtatott kiadásaiban a népnevekről szóló 66-ik czikk Agnos szóval kezdődik. Így van ez például az 1580. évi párisi ívrétű kiadás 57b lapján, hasonlóképen az 1617. évi kölni ívrétű kiadás 74. lapján; ellenben a nagy gonddal készült újabb nyomtatványokban, nevezetesen a cseh eredetű zittaui kódex alapján 1833. évben kinyomtatott lipesei,[29]) azonfelül az 1850. évi párisi kiadásban[30]) Agnos helyett Ugnos szóforma áll.

A nyomtatványok sikeres átvizsgálása után kutassunk most már a kéziratokban, kiváltképen ismeretlen népnévnél rendesen igen gyakori változatok után! Szent Isidorusnak eredeti kézirata, melyet Kr. u. 630. évben adott közhasználatra át, elveszett; a reánk

[29]) Lindemannus Fr: Corpus Grammaticorum Latinorum Veterum. Tomus III. Lipsiae 1833. page 289.
[30]) Lásd a 28) jegyzéket!

fenmaradott legrégibb másolatok a cesenai könyvtár kézirata a VII-ik, a luccai meg az escoriali a VIII-ik századból valók. Én a brit múzeumban 16, a párisi nemzeti könyvtárban négy kéziratot kutattam át következő eredménynyel:

British Museum	1.	Codex	Saec.	IX.	Bibl. Harleiana	3941.	4°	page 116a.	*Ugnos*
	2.	„	„	IX.	„ „	2686.	fol.	„ 93 b II.	*Ugnos*
	3.	„	„	XII.	„ „	3099.	„	„ 69 b I.	*Vngnos*
	4.	„	A. D.	1120	Addit. Jure Empt.	22797.	„	„ 65 b I.	Vgnos
	5.	„	„ „	1136	Bibl. Harleiana	2660.	„		Vgnos
	6.	„	Saec.	XII.	Addit. Jure Empt.	15603.	„	„ 85 a I.	Vgnos
	7.	„	„	XII.	Bibl. Harleiana	3025.	8°	„ 46 b.	Vgnos
	8.	„	„	XIII.	„ Reg.	12.	4°	„ 97 b.	Vgnos
	9.	„	„	XIII.	„ Egerton	2835.	fol.	„ 58 a I.	Vgnos
	10.	„	„	XIII.	„ Harleiana	6.	4°	„ 65 b I.	Vgnos
	11.	„	„	XIV.	Addit. Jure Empt.	21998.	4°	„ 115 a II.	*uonos*
	12.		„	XIV.	„ „ „	22798.	fol.	„ 43 a I.	Vgnos
	13.	„	„	XIV.	Bibl. Egerton	665.	4°	„ 25 a I.	Vgnos
	14.	„	„	XIV.	„ Lansdown	443.	fol.	„ 108 a II.	Vgnos
	15.	„	„	XIV.	„ Harleiana	328.	„	„ 81 a II.	Vgnos
	16.	„	A. D.	1496.	„ „	3035.	„	„ 119 b I.	Vgnos

Bibliothèque Nationale	17.	Saec.	IX.	MS. Lat.	7582.	fol.	page 195 b.	*Vgnos*
	18.	„	X.	„ „	7583.	4°	„ 88 b.	Vgnos
	19.	„	X.	„ „	7584.	fol.	„ 59 b col. I.	*utnos*
	20.	„	XIII.	„ „	7595.	4°	„ 84 a col. II.	Vgnos.

Húsz kézirat egyikében sem találtam Agnos változatra; ellenkezőleg mindegyik U betűvel kezdődik, a mit középkori latin szokás szerint legtöbbször V jegygyel írtak. A második betű 17 ízben *g*; egy ízben *o*, a minek hátáról feledékenységből lemaradt a J alkatrész; egy ízben *t*; végre a 3. számúnál *ng* páros betű. A harmadik betű valamennyi esetben változatlanul *n*. A végső két betű kivétel nélkül mindenütt *os*. Az *utnos* hibás változat vagy szórakozottságból, vagy a tudákos másolónak fonák eszmetársításából származott; tudniillik Utios a Tabula Peutingerianán, Udinos pedig Dionysios verses

földrajzának egyik másolatában hibás változat Unnos helyett. Így hát a számottevő változatok: 1. Ugnos 2. Ungnos.

Ugnos — Ungnos.

Az 1. és 2. fényképen bemutatott Ugnos okmányokon, mindkettő a IX. században lemásolva, úgyszintén a XII. századból való 3 fényképen bemutatott Ungnos okmányon észrevehetjük a paläografiai tényt, miszerint *i* betű fölött mind a huszonöt esetben:

qui[1] prius[2] in[3] ultima[4] meotide[5] inter[6]
glacialem[7] tanaim[8] immanes[9]
habitaverunt[10] deinde[11] pernicibus[12,13]
equis[14] caucasi[15] rupibus[16] alexandri[17]
phibente[18] orientem[19] annis[20] captivum[21]
aegyptiis[22,23] aethyopibus[24] vectigal[25]

kivétel nélkül mindenütt hiányzik az ékezet.

1. fénykép. — British Museum Harleian MS 3941. page 116 a 2. Isidori Hispalensis Episcopi Originum sive Etymologiarum liber IX. caput II. § 66. Liber quondam S. Petri Gemetecensis. Codex membranaceus, venerabilis Saeculi IX.

2. fénykép. — Mus. Brit. Bibl. Harl. 2686. Codex membranaceus Sec. IX. S. Isidori, Hispalensis Episcopi Originum Libri 20. page 93 b II; 94 a.

Í betű ékezésére vonatkozó diplomatikai szabály[31]) szerint í betű ékezettel a régi emlékeken sose fordul elő; föléje vonást tenni a XIII. századtól fogva kezdettek, pontot pedig csak a XV. századtól kezdve. Az i betű történetéből most már bizonyosra következtetjük, hogy Szent Isidorus eredeti kéziratában i betű fölött

[31]) De re diplomatica libri VI. Opera et studio Domini Johannis Mabillon. Tertia editio Neapoli 1789. page 54 Liber I. Caput II. § XIX: „Sed antequam hinc pedem moveam, nonnihil observare juvat de litteris i et y, quarum illa in vetustis monumentis nusquam cum puncto praefixo; haec vero frequenter cum puncto in medio, immo aliquando cum singulis punctis in utroque apice adscriptis (quamquam aliquando etiam sine ullo puncto) occurrit. Porro minutae litterae i accentus acutus superponi coepit saeculo XIII. . . . Ceterum ab eodem (scilicet XV.) saeculo ineunte littera i puncto (quod nos modo retinemus) insigniri coepit."

Vngnos antea hunos uocatos. post
tremo a rege suo auaros appellatos.
qprius in ultima meotide int' glaci
alem tanaim & massagetas inmania
nus ppl's habitauert. deinde pinci
bus equis. caucasi rupib;. alexandri
claustra feras gentes cohibentia ru
perunt. & oriente xx. annis tenue
runt captiuu. & ab egyptiis atq;
ethiopib; annuum uectigal exege
runt.

3. fénykép. — Brit. Museum. Catalogus librorum MSS. Bibliothecae Harleianae page 735. Num. 3099. Isidori Originum sive Etymologiarum libri 20. Saec. XII. folio page 69b col. 1. A kódex 1 b lapjan: Incipit Isidorus ethymologiarum. I. origo vocabulorum.

nem lehetett ékezet. Ezt tudva föltételezhetjük az eshetőséget, hogy Ugnos-Ungnos szóban a végső os előtt n helyett ri rejlhetik. Tudniillik, ha Isidorus az r betű után következő pontozatlan i betűt a szabályszerűnél csak egy kevéssel közelebb írta egymáshoz: úgy az összeszorított betűköz mellett a ri betűpár, akár a hegyes gót, akár a kerek római írásnál igen könnyen egybeolvadhatott egyetlenegy n betűbe, úgy hogy a másoló, a ki előtt az Ugrios-Ungrios hangalak és jelentés merőben ismeretlen volt, pontozatlan ri betűpár helyett egyetlenegy n betűt írt le.

Ungrios hangalakról tudjuk, hogy középkorban Ungarii divatozott Ungari mellett. Például Regino püspök krónikájanak kéziratában [32]) a 889. és 901. esztendőknél gens ungarorum helyett

[32]) Lásd a 2) jegyzéket! 392., 401., 405. lapon.

pleonasztikus többes raggal következő változatok állanak: gens ungariorum, hungariorum, ungarium, hungarium. Regino krónikájának folytatója hasonlóképen Ungarii szóalakot ötször írt Ungari helyett a 908., 913., 917., 938., 955. éveknél.[33]) Továbbá Liutprandus püspök eredeti kéziratában[34]) Hungarii Hungariorum Hungariis szóformákra találtam. Sőt Béla király névtelen jegyzője, a kinek pedig saját nemzetnevünk helyes tőszóját legjobban kellett volna tudnia, mégis többször használt Hungarii szóalakot.[35])

Ungrios meg Ugrios szóalakok között van még egy nevezetes paläografiai összefüggés. Ugyanis középkori latin írásban sok mindenféle rövidítést használtak; a többi között divatozott az *n* betű kihagyása, minek jelzésére a megelőző magánhangzó fölé ~ jegyet alkalmaztak. Igy nemzetnevünkből is több esetben kihagyva találjuk az *n* betűt, szembeszökő példa Béla király névtelen jegyzője krónikájának bécsi kéziratában hungarii helyett hugarii;[35]) valamint Gejza király egyik okmányában Hugariae;[36]) hasonlóképen Matthaeus angol szerzetes térképén[37]) hungari helyett *n* betű nélkül s a végső szótag elhagyásával rövidítetten áll hūga; ugyanúgy az ebstorfi térképen.

[33]) Pertz Monumenta Germaniae Historica Scriptores, Tomus 1. p. 599., 609., 614., 615., 618., 633.

[34]) München. Staats-Hof-Bibliothek Nr. 6388, Sec. X. 4° 23b, 24a, 29a, Hungarii.

[35]) Wien. Hof-Bibliothek, Codex Lat. 514[3]. Anonymus B. R. Notarius Gesta Ungarorum p. 21., lin. 18.

[36]) Fejér Georg: Index codici diplomatici Hungariae Ecclesiast.

[37]) Lásd a 8) jegyzéket!

Ungros — Ungrios.

Ugnos — Ungnos paläografiai rejtvényünkre nézve teljes hitelü magyarázó okmányt fedeztem föl 1909 június 4-én a brit múzeum Rabanus-kódexában.

V. Ungnos
Vngros antea hunos uocatos.
postremo a rege suo auares appel
latos. q pri in ultima meotide int
glacialem tanaim & massagetarū
immanes poplos habitauerunt: de-
inde pnicib; equis caucasi rupibus
feras gentes alexandri claustra co-
hibentes ruperunt. & orientē uigin
ti annis tenuerunt captiuum. &
ab egyptiis atq; ethyopib; annu-
um uectigal exegerunt.

4. fénykép. Brit. Museum Reg. 12. G. XIV. Rabani Mauri Etymologiarum libri 22. Saec. XII. Codex olim Monasterii S. Albani page 202 a. columna I. linea 18—28.

Ez a XII. századból való kézirat London közelében a Szent-Alban apátság egyik legnagyobb kincse volt. Kétszáznyolczvankét hártyapapir levélen, páros hasábon, díszes szinezett kezdőbetűkkel egyetlenegy kéz másolta le oly szépen, akárcsak nyomtatva lenne. A másoló alkalmasint Cella János lehetett, a ki Kr. u. 1188-ig a Szent-Alban apátság történetirójaként müködött. A pompás kódex czime „Etymologiarum libri XXII“ emlékeztet Szent Isidorus enczikiopediájának czimére. A kódex 202. lapjáról

az Ungros kezdetű okmány mostan jut először a világ szeme elé, hogy ezentúl a magyar világtörténelmi öntudat örökké tartó ismeretforrásává legyen. Ungros szónál paläografiai tekintetben minden egyes betű világosan olvasható: úgy hogy itt már az Ungros szó nem csupán az én eszemben létező fogalom, hanem az iskolába járó diák által is szemlélhető pozitiv tény a Julián utazását egy-két emberöltővel megelőzött időből. Fölötte magyarázatképen ugyanazon másolókéz által apró betűkkel írt változat első pillanatra Ungnos szónak látszik ugyan: mert nemcsak az *r* betű pontalkatrésze hiányzik, hanem az *i* betű fölött sincsen ékezet; de a pontozatlan *i* betű elkülönitett önnállósága annyira szembetünő, hogy az ismeretes Ung-ios között a hiányos jegy szükségképen *r* betűt képvisel, hiszen az Ungrost értelmező szó jelentése nem is lehet más, mint a számos példából megismert Ungrios.

A Szent-Alban apátság pompás kódexának eredeti szövegét Beatus Rabanus Maurus, a fuldai kolostornak nagy tudományáról híres apátja, a ki késöbben Mainz érsekévé lett, Kr. u. 844. esztendőben írta s tartalmának jelentékeny részét Isidoruséból átvette. Nyomtatásban Migne adta ki „De Universo" czímmel a latin Patrologia[38]) 111-ik kötetében. A népek neveit tárgyaló fejezetben az Armenius, Massageta, Amazones, Albani, Ugnos, Trojanorum kezdetű czikkek sorrendje meg szövege Isidorusából szórul-szóra át lett véve. A szórul-szóra átvétel Kr. u. 844 év előtt hiteles tanuságul szolgál a korra nézve, miszerint Isidorusnak művében az érthetetlen Ugnos czikk nem lehetett a magyar honfoglalás után utólagosan beigtatva. Igy tehát Rubruk még sem képzelődött, — történelmi ismeretforrása a pogány Magyarokról s azok Hun-atyafiságáról a brit múzeumi Rabanus-kódex Ungros kezdetű czikke által beigazoltnak tekintendő.

[38]) Migne Patrologiae. Tomus CXI. Beati Rabani Mauri Opera Omnia 1852. Tomus V. Operum Pars II. De Universo liber XVI. caput 2. De gentium vocabulis.

Calanus Attilája.

Szent Isidorusnak Ugnos ismeretlenjét meghatározó okmányokhoz sorolandó Calanus Attilája is. Ez a mű a könyvnyomtatás legelső munkái között szerepel, de eredete s kéziratainak története még sok kutatásra szorul. Annyi bizonyos, hogy azt a könyvnyomtatást megelőzött időből a Hun-Hungár atyafiságot tanító történetiróink közül nem ösmerték se Béla király névtelen jegyzője, se Kézai: mert azok az Avarokról hallgatnak. Szerzőjét, Juvencus Coelius Calanus Dalmatát, Leibnitz álnévnek vélte; a mű korát pedig Fabricius,[9]) bizonyára a Kr. u. 1443. meghalt Aretinusra gondolva, a XV. évszázadnál régibbnek nem becsülte; sőt Pater de la Porte nem ismervén a mű latin kútfőit, név szerint Eutropiust, Jordanest, Gunterust meg Isidorust, azt merte állitani,[10]) mintha „Juventius Cellius Dalmata" (ez a felületesen idézett czim sem felel meg a valódinak!) Priszkosz nyomán eredetileg görög nyelven írta volna Attila életrajzát, azután latin nyelvre Ponticus Beluinus forditotta volna le a Bibl. Ambrosiana lit. P n—267. kódexből. Mindezt tudva Bél Mátyás jeles történetbúvárunk a Historia de Attila czimű történelmi életrajznak szerzőjében mégis Calanus pécsi püspököt tételezte föl.

Calanusról[11]) tudjuk,[12]) hogy tudós volta miatt már ifjú korában, Kr. u. 1188. évben nyerte el a püspöki széket s III. Incze pápa „Cum in juventute" kezdetű decretaleban „vir preditus scientia litterarum" magasztaló kifejezéssel szólt róla, a mi akkor

[9]) Fabricius J. A.: Bibliotheca Latina Florentiae 1858 Tomus IV page 492.

[10]) Rechtliche Erleutherung des Reichs Historie vom ersten Ursprung bis 1734. Seite 77.

[11]) Dr. Márki Sándor: Calanus, lásd: Pallas Nagy Lexikona IV. kötet 96. lap.

[12]) Koller Joseph: Historia Episcopatus Quinque Ecclesiarum Tomus I. p. 217/354.

bámulatos tünemény volt hazánkban. III. Béla király országlása alatt, Kr. u. 1189. évben Szlavonia bánja, 1190-ben Dalmáczia és Horvátország helytartója, végre az 1193. és 1195. években kelt oklevelek Dalmáczia meg Horvátország kormányzója gyanánt említik. Imre királylyal viszálykodásban, ellenben II. Andrással egyetértésben élt. A pécsi püspöki székben Kr. u. 1188—1218-ig harmincz esztendőn át ült, miközben az érseki palástot elnyerte s a pécsi székesegyházat építtetni elkezdette.

Calanus Attiláját tudtommal hét kéziratban őrzik. Legrégiebbek a velenczei Peireskius-féle, a patáviai meg a rebdorfi kódexok; továbbá XV. századból valók Madridban a diszes escoriáli kódex;[43]) azonkívül a sárospataki. [44]) Utóbbiakról Ballagi Aladár dr. [45]) azt vitatta, hogy azok Aretinus plagiumai. Ámde nevezett kitünő történetbúvárunknak nem volt tudomása se a patáviai, se a londoni gyüjteményes kódexokról. A patáviaiban a második kézirat szerzőjének, Leonardus Aretinusnak, a neve egyidejű eszmetársítás folytán összefügg az utána következő Attila életéről szóló kézirattal; [46]) hasonlóképen a brit múzeumi gyüjteményes kódexban Calanus Attilája együtt van „Leonardi Aretini libellus De Milicia“ kéziratával: úgy hogy a másolónak fölületes eszmetársítása miatt Aretinust Attila plagizálásában elmarasztalni nem lehet. Jómagam a brit múzeum egyik kéziratgyüjteményében, mely a XIII. évszázadból valónak lett beigtatva, ráakadtam egy 1469. esztendőben másolt Attila kéz-

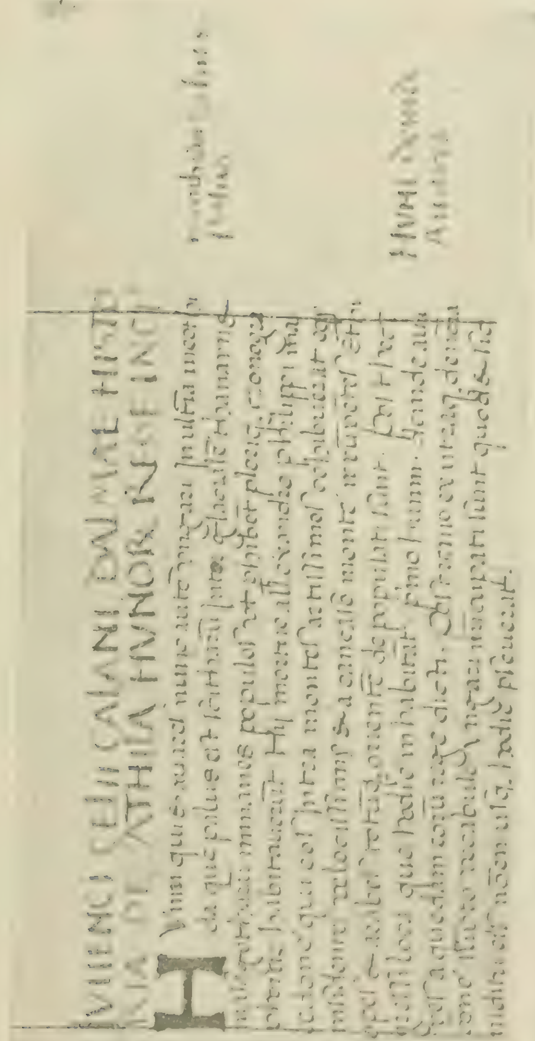
[43]) Az escoriali negyedrétű kártyakódex 39 - 46. lapjain; a mű czime: Juvenci Celij Calani Dalmate historia de Athila hunorum rege jncipit. —

[44]) A sárospataki ev. ref. főiskola könyvtárában őrzött Attila-kódex czime: „Leonardus Aretinus in vitam et mortem Attile regis Ungarie“.

[45]) Ballagi Aladár: Irodalomtörténeti közlemények, II. évf. 1893. Budapest, 146. lap.

[46]) Montfaucon: Bibliotheca Bibliothecarum MSS. Nova Parisiis 1739, Tomus I. p. 489. „Bibliothecae Pataviae P. 127. Alphonsi regis res gestae auctore Barzizio Francisci Petrarchae vita auctore Leonardo Aretino e Paulo Vergerio Attilae Regis Hunnorum vita a Juventio Celio Callano Dalmata.“

iratra: ennek legelső lapjáról a bevezető fejezetet eredeti nagyságban, fénykép alapján van szerencsém itt bemutatni.

5. fénykép.

Omosandri, Juvenci etc. Opuscula. Mus. Brit. Bibl. Arundel 223 p. 27 a—33 a Juvenci Celii Calani Dalmate: Historia de Athila Hunnorum rege. p. 93—104 b. Leonardi Aretini libellus De Militia

Calanus Attilája négyszer jelent meg nyomtatásban, úgymint: először Kr. u. 1502. Velenczében az ívrétű Plutarchnak életrajzaihoz a kiadó hozzácsatolta Socratesén meg Epaminondasén kívül Attila életrajzát is; másodszor 1604. illetőleg 1608. évben Ingolstadtban

Canisius negyedrétű Apparátusához a rebdorfi kódex alapján; harmadszor 1735. évben Pozsonyban Bél Mátyás Adparatus ad Historiam Hungariae czímű ívrétű könyvében; negyedszer Toldy Ferencz adta ki a sárospataki kódex alapján Aretinus Attilája czímen.[47]) Bél kiadása a leggondosabb tanulmány gyümölcse. A 88 lap után következik Calanus Attilájának czímlapja,[48]) ajánlás, előszó meg Garellius két levele Bélhöz számozatlan lapokon, azután a 89—154. oldalon maga a szöveg, végül négy oldalon a különböző változatok jegyzéke. Tudós kiadónk a szöveget 26 fejezetre osztotta fel s jegyzetekkel világosította meg. Az 1. § d. e. jegyzeteiben arra oktat, mintha Calanus Attilája e bevezető fejezetének ismeretforrásául a dalmácziai, helyesebben muraközi születésű Szent Hieronymusnak a Hun eredetről szóló czikkét használta volna. Ámde Calanus Attilájának első fejezete egyetlenegy szót avagy kifejezést, egyetlenegy szórendet avagy gondolatmenetet nem tartalmaz Hieronymusból, a mi Isidorusnál ne lenne meg; ellenben ugyanazon fejezetnek bevezető mondatja, a mely Hieronymusnál hiányzik, némi lényegtelen kifejezés — meg szórendváltozattal Isidorusnál hasonlóképen bevezető mondat; az Avarokat jellemző eszme pedig, miszerint királyukról nyerték elneveztetésüket, Calanusnál a befejező mondatba került. Összehasonlításomból szembeszökően kitűnik, hogy Calanus ismeretforrását semmi esetre sem Szent Hieronymus, hanem megnevezetlenül bár, de annak daczára kétségbe vonhatatlan bizonyossággal Szent Isidorus szolgáltatta.

Calanus Attilájának az 5-ik fényképen olvasható latín szövege magyarul így szól:

„Kezdődik Juvencus Celius Calanus Dalmatának története Athiláról, a Hunoknak királyáról. *A Hunnok, a kik Avarok is, most pedig Ungárok,* a mint a történészek többnyire mondják, Meotisznak, a Scithák tavának, legvégin, a jeges Tanaisz meg a

[47]) Toldy F. Anal. Monum. I. Leonardi Aretini Attila.

[48]) Bel Mat.: Adparatus ad Historiam Hungariae. Posonii 1735. „Juvenci Coelii Calani Dalmatae: Attila. Post Venetum et Ingolstadiensem editionem tertium recusus, recognitus et notis uberrimis illustratus. Decadis I. Monumentum III.“

Masszageták kegyetlen népei közt laktak. Ezek a macedoni Fülöp (fiának), Sándornak, a ki őket a legmeredekebb hegyek közé zárta, halála után igen gyors lovaikra ráülve s a Kaukáz hegy mögül előtörve az Etiópokat meg Arabokat s az egész Keletet leigázták. Azután belépvén a helyekre, a hol ma laknak, *eleinte Hunnoknak, azután egyik királyukról Avaroknak hivattak. Végre mindkét elnevezésből vett néven Ungároknak neveztettek*, s az igy adott nevük megmaradt egészen a mai napig."

Meginfredus

és Szent Wandrille kolostor krónikása.

Utoljára tekintettel *Meginfredus*,[49]) Kr. u. 1033. előtt magdeburgi püspöknek, hasonlóképen *Szent Wandrille*[50]) *franczia kolostoi krónikásának* pozitiv ösmeretére is, a kiknek, valószinüleg Isidorus müvéből, tudomásuk volt a Hun-Avar-Hungár nemzetegységről: a paläografiai bizonyitás végeredményeül mondhatjuk, hogy *Szent Isidorus Ugrios kezdetü czikkét a Nagy-Magyarország fölfedeztetését megelözött XI. és XII. századokban már az Ungártörténelem kútföje gyanánt ismerték hazánkban, Németországban, Francziaországban s Angliában: igy hát Rubruknek hivatkozása Major-Hungariánál Isidorus szavaira történelmi alappal bir.*

[49]) Meginfredus Magdeburgensis (ante a. 1033.): De vita et virtutibus B. Emmerammi; in Patrologia Tomus 141. p. 975. „*Avares, quos aliis nominibus* ***Hunos et Ungros appellamus.***"

[50]) „Ludovicus praeter Noricum, idest Bajoariam, quam habebat, tenuit regna, quae pater suus illi dederat, idest Alemanniam, Turingiam, Austrasiam, Saxoniam et *Avarorum id est Hunnorum seu Ungarorum regnum.*" Lasd De Gerando. Essay p. 97.

Ugnos ismeretlennek történelmi meghatározása.

Szent Isidorus Ugnos czikkének mondatszerkezetéből annyit világosan érthetünk, hogy ismeretlen szónkban az „—os“ végzet meg lévén egyeztetve vocatos meg appellatos infinitivusi jelzőkkel, képviseli a második ejtegetésű hímnemű többes tárgyragot, melyet a kéziratokban rendesen elhagyott dicunt ige vonz. Miután pedig Ugnos mellérendelt viszonyban áll úgy a Hunnos, mint az Abaros népnevekhöz: ennek következtében ismeretlenünk tőszójának szintén népnévnek kell lennie, mely paläografiai kutatásom végeredményével öszhangzóan Ugri és Ungri szóformával bír. Ungri szóforma jelentésére nézve sohasem támad kétség, egy ezredéven át latinul s görögül mindig a Magyarok fogalmát értették alatta.

Vengri — Ugri.

A szláv népek Ungri nemzetnevünk kiejtésére tekintettel két osztályba sorakoznak: az egyikbe tartoznak a Lengyelek meg Oroszok, a kik *n* betűvel ejtik ugyan, de az *u* kezdő magánhangzót *ve* szótaggal mondják ki így: Vengri; a másikba sorolandók a Szlovén, Rutén, Bolgár, Szerb meg Horvát népek, a kik *n* betű nélkül ejtik ki ekképen: Ugri; Csehek, Morvák, Tótok pedig a g betüt lágyítva ekképen: Uhri. [31]) Megjegyzendő a második szláv osztálynál, a kik ezer éven át körülöttünk, sőt közöttünk

[31]) Miklosich Franz: Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen: Seite 223.

élnek s bennünket személyesen nagyon jól ismernek, hogy Ugri szavuk n betű nélkül hangoztatva vagy leirva nem jelent se többet, se kevesebbet, mint a lengyel-orosz Vengri vagy a latin Ungri fogalom. Szláv irodalomban ezer esztendő alatt folyton-folyvást Ugri épen olyan szokásos nemzeti tulajdonnevünk, akárcsak latin s görög irodalmakban az Ungri. Bizonyítás végett a számtalan tanu közül elegendő hivatkoznom két ismeretes régi-szláv kútfőre. Egyik az a XV. században kelt szláv okmány, melyet a Századok XXX. évfolyamában magyar fordítással együtt olvashatni:

Ugri izse szami nariczajutsza Mager. =

Ugrok, a kik önmagukat Magyaroknak hivják.

A másik sarkalatos bizonyítékot Nesztor, a legnagyobb szláv-történelmi tekintély szolgáltatja. Ugyanis a kievi orosz évkönyv[52]) XIX. §-ben hirdetett történelmi jogon Ugri népnév senki mást nem illet meg a honfoglaló Magyarokon kívül; a VIII. §-ben pedig Fekete-Ugrinak nevezte az Oleg fejedelem idejében Kiev város mellett Pannoniába költözködött Szavarti[53]) nevű honfoglaló Magyarokat. Tudniillik a történelmi kutatás mai színvonalán kétséget többé nem szenved, hogy az Ugrok „fekete" jelzője alatt a VII. Konstantinosz császár által az Árpád népének eredetéről írt görög okmányban a Szavarti népnévnek örmény értelmezése rejlik, mely azonos a perzsa-örmény határon a császáríró által emlitett Maura-paidia görög népnévvel, a mi magyarul annyit jelent, mint Fekete fiúk.[54]) Másfelől, mivelhogy a Nesztor-féle Hypolitanus meg Radzivilianus kódexok következő betoldása „miután a Fehér-Ugrok elűzték az Oláhokat, kik e tartományt előbb elfoglalták volt" arra utal, hogy a legilletékesebb szláv szakértők Fehér-Ugrok alatt valóságos Duna-melléki Ungrokat értettek: ennek kapcsán Fehér-Ugri alatt minden bizonynyal a Kazaroktól elpártolt Kabarok rejlenek, a kik első törzs gyanánt élire állának a hét törzsű Fekete-Ugri népnek, örökségül

[52]) Lásd a 2. jegyzéket! 366—369. lap.

[53]) Marquart J. Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge, Seite: 39—69.

[54]) Némäti: Árpád népének hét törzse Hun volt. Lásd Posta- és távíró évkönyv 1908. Szerkeszti Demény Károly. 188—200.

magukkal hozván történelmi jogukat a Szlávok földjéhöz meg a Kazarok nyelvéhöz. Röviden kifejezve a bolgár-orosz krónikában a kettéle Ugri fogalom azonos viszonyban áll a bolgár krónikással egykorú VII. Konstantin császárnak értesitésében olvasható honfoglaló Magyarok ikerfogalmával:

Fekete-Ugri : Fehér-Ugri — Szavartik : Kabarok.

Nesztornak (Georgiosz görög krónikáján [55]) alapuló azon tétele, miszerint a Fehér-Ugrok már Kr. u. 627. esztendőben szerepeltek a világtörténelemben Herakliosz bizanczi császárnak szövetségesei gyanánt a Perzsák ellen viselt hadjáratában, Szent Isidorus mellett szól, a ki az Ugri népnek hirét Kr. u. 630. év előtt hallotta. A VII. századbeli Ugri népnévnek Ungri jelentésére nézve az időtől megtértől független szláv nyelvészeti bizonyítékot Miklosich összehasonlító szláv szótárában találjuk: [56]) e szerint az Ugri népnév szabályszerüen fejlődött nem a Jugra, s ezt érdemes ám jól megjegyezni, hanem az eredeti n betűs Ongru ó-szláv formából.

Herberstein báró latin térképén [57]) Ob folyó mellé írva, nálunk legelőször tanítá ugyan: „Juhra inde Ungarorum origo“ eredet tételt; csakhogy Herberstein még nem ismerte Nesztort, a történelmi kérdésekben döntő szláv tekintélyt.

Nesztor krónikája 1. §-ében Jugra az urali Permnek szomszédja, lévén Jugra az ő felfogása szerint (1. § és LXXXI. §) nőnemű tartománynév, egyszersmind egyesszámú nominativusban háromszor fordul elő népnév jelentéssel, egyszer pedig accusativusban így: „Jugru“, de ennek nominativusa szintén Jugra; holott Ugri népnévnek egyes nominativusa Ugor, nem Ugra. Igaz ugyan, hogy az 1. §-ben Jugra helyett a Hypolitanus-kódex kivételével a többi kódex Ugra változatot mutat: csakhogy ez az egy Ugra változat a többi három Jugrával szemben egy és ugyanazon fogalom kifejezésére szükségképen

[55]) Szi uvo Ugri poesasa biti pri Iraklii czjeszari. Vesd össze Georgii Monachi Chronicon edid. Carolus de Boor Lipsiae 1904. Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum. Teubneriana. Volum. II. page 670.

[56]) Miklosich Franz: Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen Wien 1886. Seite 223.

[57]) Moscovia. Sigismundi Liberi Baronis in Herberstein. Neiperg et Gutenhag. Anno 1549.

vagy helyesíráshiba vagy másoláshiba. Mert hisz Ugra közönségesen ismeretes orosz folyónév, ellenben Jugra még ma is orosz neve a Vogulok főhelyének, a Szoszva folyó melléki Jänipaulnak;[58]) továbbá az 1599. évből való hivatalos térképen, valamint az orosz czár hivatalos régi czímében is meg van a kezdő j betű. Sőt Jugra kezdő j betűje s végző a jellemző ismérve meg van az eredeti Jögra[59]) szóformában is. Tudniillik a Permiek és Zürjének, mint a Vogulok legközelebbi szomszédjai, természetesen előbb ismerték és nevezték el a Vogulokat nem Ogrának, hanem Jögrának, mint az igen messze lakott Novgorodiak vagy épen Kijeviek, a kiknek orosz nyelvéből kiejtés közben is, írásban is hiányzik az ö betű. Miután pedig Nesztornak eszeágában se volt a néma Jugrától származtatni akár Árpád népét, akár az Ugor nevet, mert Ugor ugyanazon 1. §-ben, zavaros helyrajzi ismerettel ugyan, de elvitázhatatlanul Kaukáz földrajzi eszmével társul így: „Kaukáz azaz Ugor-hegyek“; ennek következtében Jugra[60]) a szláv nyelvben és irodalomban nem zavarhatja meg az Ugri = Ungri névazonosság általános érvényét.[61])

* *

*

[58]) Munkácsi Bernát: Az ugor népnevezet eredete. Ethnographia VI. évf.

[59]) Reguly Antal életére s utazására tartozó levelezések. M. T. Akadémia könyvtárában.

[60]) Lásd Kuun Géza gróf tiltakozását a Jugra — Ugor névazonositás ellen. Századok XXIX. 750.

[61]) Vesd össze: Müller Ferd. Joh. Dr.: Der Ugrische Volksstamm I., II. Abtheilung 1837 9 Berlin. Továbbá Latham R. G. The native races of the Russian Empire London. 1854

Uggri. — { Ungri. / Ugri.

Nemzettörténelmünk egyik főforrását, a görög irodalmat átkutatva meggyőződhetni, hogy a latin irodalomból ismeretes Ungri nemzetközi nevünk n betűvel leírva az összes görög irodalomban egyetlenegyszer sem található, pedig n betű a görög ábéczéből nem hiányzik. Hungár, Ungár nemzetnevünkben a jellemző Hun, Un gyökszónak elváltozását egyrészt hangtanilag, másrészt helyesírásilag én így fogom fel. A közönségesen ismert n betűtől egészen különböző természetű n betűt ejtünk ki akkor, ha utána g, esetleg k mássalhangzó következik. A kétféle n betű különféle természetéről meggyőződhetünk Un és Ung szók halk kiejtésének egymásután próbálgatása által. Míg Un szóban az n betűt úgy hozzuk létre, hogy nyelvhegyünket előbb fölemeljük az ínypadhoz, azután, mihelyt a nyelv által feltartóztatott léghullámok már az orrüregbe behatoltak, megint leeresztjük: addig Ung szóban az n betűt nem nyelvhegygyel ejtjük ki, mert különben az egytagú Ung szó kiejtés-ür miatt két szótagra tagolódna széjjel; hanem mindjárt a g betű kiinduló mozzanatával emeljük a nyelvtőt torkunk közelébe a hátsó szájpadhoz annyira, hogy előbb a szájürtől elzárt léghullámok orrhangú n mássalhangzót hallassanak, azután a nyelvtővel pillanatnyilag érintvén torkunkat, a g betű hangozzék, úgy hogy az ng betűpár kiejtésekor az n betű áthasonuljon a g betűnek kiejtési műveletébe. E hangtani nyelvténynyel öszhangzóan az ng betűpárt görög nyelvtudósok úgy jelölik meg, hogy n betűt g előtt soha le nem írva, átváltoztatják mindig g betűre. Tehát görög helyesíráshibát követne el az, a ki nemzetnevünket n betűvel, vagyis a nyugoteurópai kiejtést jellemző Hun Un szótaggal írná le. Ng helyett valóban gg betűkkel láthatni nemzetnevünket leírva Szent István királyunk görög adománylevc-

lén, melyet Kálmán királyunk megújított a veszprémvölgyi apáczák részére, Hungria helyett ekképen: Οὐγγρία = Huggria.[62]) Épen úgy, de egy eset kivételével kezdő h betű nélkül irták le azt Zonarasz, Kedrenosz, Szkülax Kuropalata, Leo Grammatikosz, Georgiosz Akropolita, Anna Komnena s még több bizanczi történész.[63]) Nemzetnevünk Árpád, a honalapitó, óta leirt Uggri sorozatához csatoljuk az Árpád előtt egy félszázaddal leirottat. Tudniillik bizonyos történelmi tény az, hogy Georgiosz Hamartolosz[64]) görög történetiró, a ki Kr. u. 842. évig élt, az Ungri népet Kr. u. 839. évben már Uggri néven mutatta be s e népnév fogalmát szabatosan közelebbről meghatározta Unni meg Turki elnevezésekkel.

Az Árpád előtti Ungár névtitokra fényes világot vet az a körülmény, hogy Georgiosz világkrónikáját IX. évszázad vége felé görögből lefordították bolgár nyelvre, mely bolgár forditás az orosz krónika megirásánál Nesztornak kútfőül szolgált. Annak valóságáról, hogy a kievi Nesztor akár közvetve, akár közvetlenül szórul-szóra egész szakaszokat idézett Georgioszból ily őszinte vallomással: „Gregoriosz mondja a történelmében“, meggyőződhetünk Miklosich kiadásából,[65]) a hol Nesztor orosz szövege párhuzamban látható Georgiosz görög szövegével. Míg Georgiosz egy félszázaddal Árpád előtt, nemzetnevünket n betű nélkül ugyan, de páros gg betűvel irta le Uggri formában, mit a forditó a mellette levő latin szövegbe Ungri szóval irt át: addig az orosz Nesztor egyszer sem irta le azt se gg, se ng betűpárral, hanem mindig a kievi orosz kiejtésnek megfelelő helyesirás szerint n betű nélkül egyetlenegy g betűvel Ugri formában. A görög irodalomban tehát az Ungri népnév Árpád előtti eredetének megösmerése által igaznak bizonyult be az alapvető sarktétel, miszerint *az egy és ugyanazon Uggri görög névjegynek teljesen egyenértékű változatai egyfelől a latin Ungri, másfelől a szláv Ugri.*

[62]) Lásd a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában.
[63]) Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae. Ed. Niebuhrii.
[64]) Lásd az 55) jegyzéket!
[65]) Miklosich Franz: Chronica Nestoris.

Ogor — Unigur kútfők

a VI—VII. századbeli görög irodalomban.

A honfoglalás előtt három évszázaddal, Kr. u. 568. esztendőben történt, hogy Dizabul török chagán, kinek székhelye Közép-Ázsiában, az úgynevezett Aranyhegynél volt, pompás selyemajándék kiséretében egy szkűta betűs levelet küldött Konstantinápolyba. Ez a szkűta betűs levél elkallódott ugyan, de tartalma ösmeretes, a mennyiben azt II. Jusztinosz (Kr. u. 565—578.) császár előtt török tolmács görögre lefordítván, írásba foglalták, a mit későbben mind Menander Protektor, mind Teofülaktosz Szimokatta görög történetirók a nemzetközi követségek egyéb hivatalos okmányaival együtt feldolgoztak.

Teofülaktosz Szimokatta ägyiptombeli születésű görög történetíró, Szent Isidorusnak kortársa, Kr. u. 612—640. évek között, midőn valamelyik tartománynak helytartósága után nyugalomba vonult volna, nyolcz könyvben írta meg a közelkorú világtörténelmet. Ebben a többi közt előadja a nemzetközi eseményeket, melyek Mavrikiosz császárnak trónra léptétől kezdve egészen haláláig, Kr. u. 582—602-ig, a Perzsákkal, Törökökkel, Szlávokkal meg Avarokkal végbementek. Történetkönyve nyomtatásban négy kiadást ért, nevezetesen Ingolstadtban, Párisban, Bonnban s a Migne görög Patrologiájában. A VII. könyv 7., 8., 9. fejezeteiben ösmerteti a török chagán szkűta levelének tartalmát, egyrészt az Oxusz-folyam vidéki Fehér-Hunnok, másrészt a Volga-folyam vidéki Ugorok uralkodó családjainak kiirtásáról, egyszersmind értesít a pogány Törökök államtörténelmének kezdetéről. A török chagán szkűta betűs levele alapján készült Teofülaktosz görög okmányában

szükségképen benne kell rejlenie az Ungárok pogánykori világtörténelmének, mert Georgiosz Monachosz bizanczi történész a pogány Ungárokat Uggri-Unni-Turki népneveken ösmerte, abban pedig mind a három népnév történelme benfoglaltatik. Szent Isidorusnak latin Ugri kútfőjére tekintettel, én most csak a 8. § Ὀγώρ okmányról bizonyitom be, hogy az a pogány Ungárok történelmének a kútfője.

Teofülaktosz görög szövegében Ὀγώρ a mellette olvasható latin forditásban Ogor, népnév összesen háromszor fordul elő, még pedig: 1. τοῦ Ὀγώρ egyes számú genitivus alak — Ogor-é; 2. τοὺς Ὀγώρ többes számú accusativus alak — Ogor-okat; 3. — Ὀγώρ névelő nélkül a czimben lehet akár egyes, akár többes számú nominativus alak, minélfogva értelmezhető és fordítható akár „Ogor“, akár „Ogorok“ népnévvel. Ὀγώρ népnév hangoztatásánál közönségesen ösmeretes betűelemek a γ — g ω — ó ρ — r; ellenben első O betűjéről tudnivaló, hogy omikron itt nem az O, hanem U magánhangzónkat képviseli. Mert a török chagán szkűta betűs levelében > ó-török betűjegy[66]) mind az o, mind u magánhangzót egyaránt fejezi ki; továbbá Ὀγώρ népnevet Zemarchosz bizanczi követ, midőn a szkűta betűs levéllel egykorúan ott a helyszínen török kiséretttel oda s visszautazott volna, Οὐγούρων — Uguri kiejtésű hangtani változatban nem O, hanem kétségbe vonhatatlanul U kezdőbetűvel hallotta,[67]) végre Ungri nemzetnevünk u kezdőbetűje franczia hangtani O változattal Ongroa, szláv nyelveken pedig az Ugri népnév egyes száma Ugor. Bizonyos tehát, hogy az Oroszországbeli Ὀγώρ népnév Teofülaktosz görög okmányában mind földrajzi, mind kortani, mind hangtani tekintetben összeillő egyrészt a kievi orosz krónika, másrészt Szent Isidorus latin okmányának Ugor népnevével. Nemzettörténelmünk Ugor kútfőjét görögből magyarra lefordítva itt adom:[68])

[66]) Thomsen Vilh. Inscriptions de l'Orkhon. Helsingfors 1896. page 9.

[67]) Lásd a 115. jegyzéket.

[68]) Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae: Theophylacti Simocattae Historiarum Liber VII. caput 8. Lásd még ugyanaz edidit C. de Boor, Lipsiae 1887. p. 258., 259.

[illegible]

Ogor.

A Chagánnak másik hadjárata szintén sikerült, az Ogórokat is, valamennyit, meghódította. Ez a nemzet mind népességére, mind hadgyakorlataira nézve a leghatalmasabb volt.

Ezek keleten oda helyezik lakóhelyeiket, a merre a Til folyam folyik, amelyet a Törökök Feketének [71]) szokták hívni.

E népnek legrégibb fejedelmei Ouar és Cheunninak neveztettek. Ezek közül s népeik közül némelyek megtartották azt az elnevezést, Ouar és Chunninak nevezvén magukat. Mikor Justinianus császár bírta az uralmat, az Ouar és Chunnik közül egy csekély rész elmenekülvén összülői néptörzsétől, Európába letelepedett. Ezek magukat Avaroknak nevezvén, vezérüket Chagán czímmel tisztelték meg. De hogy miféle indok vezette őket nevük megváltoztatására, az igazságtól el nem térve fogjuk elmondani. Szarszelt meg Unnugurok meg Szabirok, ezeken kívül még más Unnfajú népek, mikor az Ouar és Chunni felekezetét lakhelyeikre előnyomulni látták volna, a legnagyobb rémületbe estek, mert azt képzelték, hogy az Avarok az ő hazájukba jöttek lakni. E miatt a szökevényeket pompás ajándékokkal tisztelvén meg, reménylették, hogy azoktól viszont sértetlenül fognak hagyatni. Így hát az Ouar és Chunni, mihelyt észrevették, hogy szökésüknek szerencsés kimenetele lett, megtisztelőiknek tévedését felhasználva, Avaroknak nevezték magukat. Mert azt mondják, hogy Szkűta népek között Avarok a legműveltebb néptörzs.

[71]) Nagynak.

[illegible] τε καὶ μέχρι τῶν γυμνῶν τῶν
καθ' ἡμᾶς οἱ Ψευδάβαροι (διῃρημένοι
γὰρ οὗτοι κατὰ φυλὰς) [illegible]
[illegible] ἐκλήθησαν, καὶ οἱ μὲν
Οὐὰρ ἐχρημάτισαν ἐπονομάζονται
οἱ δὲ Χουννὶ προσαγορεύονται.
κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον οἱ Ταρνιὰχ καὶ
οἱ Κοτζαγηροὶ (καὶ οὗτοι ἐκ τῶν
Οὐὰρ καὶ Χουννὶ) ἀπὸ τῶν Τούρκων
ἀποδράσαντες καὶ πρὸς τὴν Εὐρώπην
γενόμενοι τοῖς περὶ τὸν Χαγάνον τῶν
Ἀβάρων συνήπτοντο. λέγεται δὲ καὶ
τοὺς Ζαβενδὲρ ἐκ τοῦ γένους πεφυκέ-
ναι τῶν Οὐὰρ καὶ Χουννί. ἡ δὲ προσ-
γενομένη ἐπικουρία τοῖς Ἀβάροις
ἐς δέκα χιλιάδας ἠκριβοῦτο.

Ἐπεὶ δὲ τὰ περὶ τῶν Ψευδαβάρων
ὡς ἐν ἐπιτομῇ ἐπεξήλθομεν, πρὸς τὸ
συνεχὲς τῆς ἱστορίας τὴν ἔκβασιν ποιη-
σόμεθα. τοῦ τοίνυν Ὀγὼρ ἔθνους ἐκ-
κρατῶς νενικημένου, τὸν τοῦ Κολχ
ἐξάρχην στόματι ξίφους ὁ
Χαγάνος παρέδωκεν· ἀναιροῦνται
τοίνυν ἐκ τούτου ἔθνους
κατὰ τὸν πόλεμον μυριάδες τριά-
κοντα, ὡς ὁδὸν ἡμερῶν τεττάρων
ἐπέχειν τὴν τῶν καταπεπτωκότων
σωμάτων συνέχειαν.

72) [illegible]

73) Κολχ [illegible]

Bizonyára az 'Alavarok (mert így sajátosabban nevezhetni őket) egészen korunkig nemzetségeik feletti uralom szerint különülnek el és közülök némelyek régiségük miatt tiszteletre méltóan Ouarnak neveztetnek, mások pedig Chunninak hivatnak.

Ugyanazon időben a Tarniachok meg a Kotzagirok (ezek is Ouar és Chunni) a Töröktől elmenekülve Európába, az Avarok chaganjához csatlakoztak. Azt mondják, hogy a Zabenderek is az Ouar és Chunnitól eredtek.

Az Avarokhoz átpártolt haderő pedig tízezerre [72]) megy.

Miután az 'Alavarokról vázlatosan értekeztünk: a történelem összefüggéséről magyarázatot fogunk adni.

Mikor az Ogorokat nagy nehezen legyőzte, Kolch [73]) uralkodóját a chagán kardjának hegyével leszúrta.

A háborúban e népből háromszázezer bizonyára megsemmisült; úgyhogy az elesettek hulláinak sorozata négy napi úton terült el.

Teofülaktosz görög tanítása szerint a Szküták közé tartozó Ogor nép örökölte még a Kr. u. VI. évszázadot megelőzött időkben az ő Hun meg az ő ősrégi Avar dinasztiáinak a nevét s történelmét, a mint ugyanarra egykorúan Szent Isidorus latinul tanít. Mikor pedig a Törökök magukhoz ragadták volna a Fehér-Hunnoktól az uralmat Közép-Ázsia felett s ennek következtében Baján chagan húszezer Avarral, azonkivül több Ugor törzszsel, a kik nemzeti függetlenségöket többre becsülték szülőföldjüknél, Pannoniába kirajzott volna: ezután a török nagy-chagan csakhamar megtámadta a Volga-vidéki őshazájukban visszamaradott Ugor anyanépet, közülök 300 ezer vitézt uralkodójukkal együtt a csatában elejtett s

hazájukat az ó-török állam negyedik kormányzóságává tette. Annyi bizonyos, hogy Kr. u. 568. esztendőben Zemarchosz bizanczi követ utazásakor az Ugrok vezére már Dizabul török nagy-chagan megbízásából bírta kormányzó-hatalmát.

VI—VII. századbeli Ugor történelmünk megértésére nem csekély világosságot áraszt az a paläografiai fölfedezés, hogy ***Menander*** elsőrendű kéziratában az Ugor népnév n betűs hangtani változata szerepel, mely Un szótaggal kezdődik. Tudniillik Boor legújabb kiadásából meggyőződhetni, hogy Menander könyvének vulg. codexában Unigur áll, holott a helyett Darmarius másolatai az Uigur népnevet terjesztették el, Niebuhr pedig az Utigur népnevet önkényesen helyettesítette bele a Bonni kiadásba. A kérdéses Unigur hely Turxantosz török vezérnek Valentinosz görög követtel társalgásából így szól: [74])

„De hát mit jelentsen az? óh Rómaiak! hogy tik Büzanczba küldött követeimet a Kaukázon át utaztatjátok, azt állítván előttem, hogy nincs más út mely oda vezetne. Ezt azért teszitek, hogy én az út nehézsége miatt elálljak a Rómaiak területére való beütéstől. Én azonban jól tudom, merre folyik a Danaprisz folyó, merre az Iszter, merre a Hebrusz, merre mentek át az Ouar-choniták, a mi szolgáink, a Rómaiaknak területére. A ti haderőtök sem ismeretlen előttem. Mert az egész föld a fölkelő nap első sugaraitól kezdve, egészen a nyugot végső határáig, alám van rendelve. Tik pedig, óh szerencsétlenek! *tekintsetek az Alánok népére meg az* ***Unigurok*** *néptörzsére.* Ámbár ezek kitünő vitézséggel és bátorsággal eltelten nemzeti seregeikbe bizakodva csatába ereszkedtek a legyőzhetetlen török néppel: reményeiket még sem érhették el, mert nekünk engedelmeskedve a mi szolgáink közé számláltatnak." Így kérkedett Turxantosz: minthogy gőgös férfiú volt s dicsvágyó.

Mivelhogy a török chagan első levelében, melyet Kr. u. 568. évben írt a bizanczi császárhoz, azzal dicsekedett, hogy a Volgafolyam mellett az Ogor népet meghódította; ehhöz képest Zemarchosz görög szem- és fültanu Kr. u. 569. évben a Volga-

[74]) Excerpta de Legationibus. Ed. Carolus de Boor. 1903. Berlin page 206. linea 14—19.

folyam torkolatánál csakugyan török uralom alatt találta az Ugurokat, dél felől a Perzsák meg Alánok szomszédságában; s mivelhogy Valentinosz szintén szem- és fültanu, a kit a bizanczi császár Kr. u. 579. évben követ gyanánt küldött Közép-Ázsiába, a legilletékesebb Turxantosz török vezérnek szájából hallotta, hogy Unigurok a neve azon harczias népnek, a kit az Alánokkal együtt a Törökök Kr. u. 568. előtt meghóditottak volt s a kik Kr. u. 579. évben még mindig a Töröknek alattvalói gyanánt Turxantosz török vezérnek engedelmeskedtek: mindezen előzményekből az irányadó szakértők nyomdokain[75-83]) a következő logikai következtetést vonhatjuk le: *az Unigur, egy és ugyanazon nép lévén az Ugurral, nem lehet más, mint az oláh Ungur, vagy a latin Ungar nevünk* ***hangtani változata.***

Ungár nemzetnevünknek a nagy-magyarországi Uniguron kivül van még egy másik sarkalatos hangtani változata: *Unnugur.* Teofülaktosz fent bemutatott Ogor okmányában az Unnugurt a Szabir meg Szarszelt néppel együtt Unn fajnak tanítá, a ki hajdan Közép-

[75]) Uniguri ipsissimi Hungari sunt. – Lang Joan. Nicephori Callisti Xanth. Ecclesiasticae Historiae libri 18. Parisiis 1574. page 1139a.

[76]) „Die φῦλα τῶν Οὐννογούρων d. h. die Unuguren – Magyaren gleich den Alanen erst in der Zwischenzeit nach einem ernsten Waffengang den Türken erlegen waren.“ Marquart J. Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge. Seite 505.

[77]) Ongoros et Hugoros et Onogoros eosdem esse ex hoc loco puto. Cantoclarus.

Lásd még a sok közül:

[78]) Thunmann Johann: Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker, Leipzig 1774. Seite: 37, 49, 86.

[79]) Remusat-Abel: Recherches sur les langues Tartares. Paris 1820. p. 320.

[80]) Klaproth Julius: Tableaux historiques de l'Asie. Paris 1826. p. 275.

[81]) Thierry Amadé: Histoire d'Attila 1864. Tome II. p. 207.

[82]) Kuun Geza Comes: Relationum Hungarorum cum Oriente. Vol. I. p. 67–71. Vol. II. p. 64–65.

[83]) Sebestyén Gyula: A magyar nemzet őskora. Lásd Ethnographia 1905. 4. füzet.

Ázsiában Bakát várost alapította. Ez a három Unn fajú nép a török uralom elől elmenekült Avarokat, midőn hozzájuk érkeztek, fényes ajándékokkal tisztelte meg.

Ámde ugyanezt az Avar-történelmi eseményt Menander más ismeretforrásból merítve adja elő. Mikor a török uralom elől elmenekült Baján chagan 20 ezer lovas Avarral együtt hosszú utazás után eljutott volna a Kaukazhegység északi oldalán lakó Alánokhoz, azok fejedelme, Szaroziosz, a bizánczi császár pártfogásába ajánlotta őket. Jusztiniánosz császár küldött is az Avaroknak aranylánczokat, aranyágyakat, selyem ruhákat, s más egyéb ajándékot azzal az üzenettel, pusztítanák el az ő ellenségeit, a kiknek folyton évi adót kell fizetnie. Erre „az Avarok legyőzték először az *Unigurokat*, azután a Zalokat, a kik Unn törzs voltak, s hatalmuk alá hajták a Szabirokat.“ [84])

Mindkét tudósítás három-három népneve közül a Szabiroké közösen fordul elő: bizanczi történészek Szabir alatt egyhangúlag a Kaukázi Hunnokat értették; az arab Maszudi pedig a Kazárok török neve gyanánt tanítá a Szabirt. Aztán Szarszelt megfelel Zal népnek, mely ha azonos Pliniusnak [85]) Szala népével, kiket a régiek Ftirofágnak hívtak, úgy Ptolemäosz Ázsiai-Szarmatia térképe alapján mindenesetre Baskiria lakóival van dolgunk. Végre minthogy az első Avar-történelmi eseménynél Teofülaktosz tudósításának Unnugurjai, mi helyett Nikeforosz Kallisztosz görög szövegében Unigur változat van, azonkívül Menander tudósításának Unigurjai két-két megfelelő néppel kapcsolatban szükségképen egy és ugyanazon harmadik népet jelölik: ennek következtében *Unnugur szintén nem egyéb, mint Ungur = Ungár nemzetnevünknek nagymagyarországi változata.*

[84]) Excerpta de Legationibus ed. Carolus de Boor p. 443. Menandri Protectoris Fragmenta 5. page 5 linea 16–21.

[85]) Plinius Histor. Naturalis Liber VI. 4. „Gens Salae, antiquis Phthirophagi dicti“.

Ugr — Ungur kútfő
a VI. századbeli szír irodalomban.

Ogor — Unigur

A Volga-vidéki Ugur — Unnugur népnévnek hire ment a VI. évszázadbeli szír irodalomba is. Tudniillik egy ismeretlen szír tudósnak egyháztörténelmi gyüjteményes müvét kiadta Land az Anecdota Syriaca harmadik kötetében.[86] Ennek korát Nöldecke német tanár [87]) Kr. u. 554., Duval franczia tanár [88]) pedig Kr. u. 569. évvel határozta meg. A 12-ik könyv végén a 337-ik lapon értesités olvasható több északi népről. A népneveket németül ismertette Marquart, [89]) az örmény és szír nyelvek tanára Leidenben, egyidejüleg pedig Duval Rubens szír tanár Párisban leforditotta francziára az északi népnevekről szóló fejezetet Chavannes chinologus részére. Az úttörés dicsősége azonban Hamilton és Brooks tudósokat illeti meg, a kik az egész szír könyvet leforditották angolra.[90])

Ámde a német és franczia közleményekből hiányzik a Hunnok és Ungurok között tényleg előforduló Alánok népneve, másrészt eddig határozottan hibásan olvasták az Ungur népnevet Unnogur, Unugur szóval, sőt annak jelentését hibásan ruházták rá a középázsiai Ujgur népre. Ezt a magyarul eddigelé még szóba nem hozott Ungur kútfőt van szerencsém itt bemutatni a brit múzeumban őrzött szír kódex 192a lapjának fényképe nyomán s melléje jobbra írom a szír szöveg forditását magyar nyelven, a mint arra Thomas Augusztin szír nyelvtanárom oktatott:

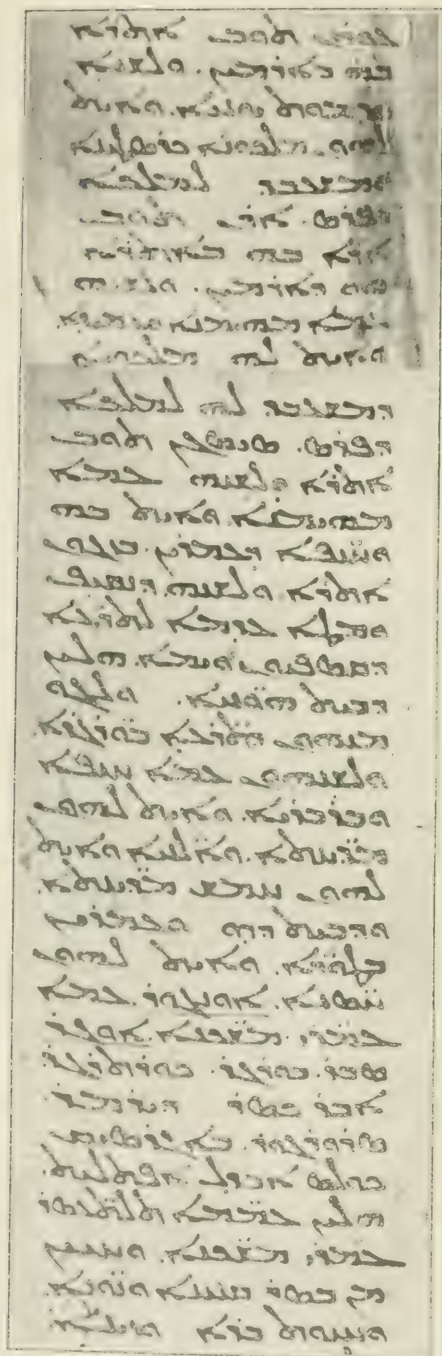
[86]) Anecdota Syriaca, collegit edidit, explicuit J. P. N. Land, Tomus III. Lugd. Bat. 1870.

[87]) Literarisches Centralblatt für Deutschland, 1871 p. 3.

[88]) Chavannes Ed.: Documents sur les Tou-Kiue occidentaux. 1903 St. Pétersbourg p. 250.

[89]) Lásd a 17) jegyzéket!

[90]) Byzantine Texts. Edited by J. B. *Bury*. The Syriac Chronicle. Translated into English by F. J. Hamilton and A. W. Brooks. London 1899. The Chronicle of Zachariah of Mitylene Book XII. chap. VII. p. 328.

Gurzan (= Grúzia) szintén egy tartomány Armeniában, nyelve hasonló a Görögéhöz s azoknak van egy keresztény királykájuk, a ki Perzsia királyának alattvalója. Aran hasonlóképen egy tartomány Armenia földén, saját nyelve van, ez egy hivő és megkeresztelt nép, egy királykája van, a ki Perzsia királyának alattvalója. Sziszgan szintén egy tartomány, saját nyelve van: ez hivő nép, pogányok is vannak közte, a kik Bazgun (= Abazgia) földön laknak, saját nyelve van; hogy az elterjed egészen a Kaszpi-kapuig és a Húnok tengeréig: ezen a kapun belül laknak a Burgarok (= Bulgárok), saját nyelvük van, ez pogány nép és barbar, vannak városaik. Az Alánoknak van öt városuk és a hegyeken lakó Dadu fajnak vannak váraik. *Ungur nép sátrakban lakik. Ugr, Szabar,* Burgar, Kurtargar, Abar, Kaszar, Dirmar, Szrorgor, Bagarszik, Kulasz, Abdal, Aptalit: *ez a számra nézve 13 nép sátrakban lakik: barmok, halak, vadak húsával él és fegyverből.*"

A következő szír szóban ܐܘܢܓܘܪ, jobbról balra számitva az első két szír irásjegy, nevezetesen ܐܘ Alap meg ܘ Vav betűk együttvéve egy magánhangzót képviselnek; de mivelhogy a hangmeghatározó pontozás felül is, alul is hiányzik: ennélfogva az iker szír irásjegy a következő négy magánhangzóval tetszés szerint olvasható: u o. ü ö. A harmadik szír irásjegyet, ܢܓܘ nevezetesen Nun – Gyemel – Vav betűket együttvéve olvashatni: ngu, ngü, ngo, ngö négy szótag akármelyikével; ellenben lehetetlen így hangoztatni: nugu, nügü, nogo, nögö. Végre az utólsó szír irásjegy ܪ hangtani értéke a mi r betünk.

Igyhát a fenti négy szír irásjegynek megfelelő szót, mely egyes számban áll, hangtanilag a következő nyolczféle változatban lehet olvasni: Ungur, Ungor, Ongur, Ongor, Üngür, Üngör, Öngür, Öngör; ellenben Unnogur, Ujgur hangtani változatok ki vannak zárva. A szír Ungur szabatos hangzást a görög Unnogurral helyettesíteni, a mint azt Hamilton és Brooks angol forditásában látjuk, hiba; hasonlóképen földrajzi tévedés az Ungur népnevet, mely Armenián túl Alania szomszédságában emlittetik, a középázsiai Ujgur népnévvel értelmezni, a mint azt Duval tanár franczia forditásában szemlélhetjük. Mert Ungur értelmezésénél figyelmen kivül nem szabad hagyni két nyelvtényt: 1. Ungur népnév oláh nyelven az Ungárnak ma is divatos változata;[91]) 2. a nagyszentmiklósi 6. számú aranyedényen szküta-ótörök írással bekarczolt szó kétféle változatban hangoztatható: u.ng u r és u.ng o r.[92])

[91]) Nouveau Dictionnaire Roumain-Français par Fred. Dame, Bucurest 1893 p. 199 a. „Ungur s. m. Hongrois plur. sans art. Unguri, avec l'art. Ungurii."

[92]) Vesd össze: Hampel József: A regibb középkor emlékei Magyarhonban, I. rész 1894. CLXXXXIV. lapon. Radloff W. dr: Die altturkischen Inschriften der Mongolei. I. Folge. St. Petersbourg 1894. Seite 1.

Megjegyzendő, hogy a szír történész az utolsó mondatban 12 nép megnevezése után 13 népre gondol: tehát az előző mondatbeli Ungurt a 12 népnév élén álló [illegible] = Ugr néppel összefoglalja, mely utóbbi népnevet mások Ugur, Ugar, Ogor szóval írták át. *Ugr és Ungur* (nemcsak hangtanilag hasonlók, hanem kortanilag meg földrajzilag azonosak lévén Menandernak Ugur = Unigur népneveivel) *egy és ugyanazon Ungár népnek époly különböző kiejtésű változatai*, akárcsak az Eftalita Hunnoknak két szír neve Aftalit = Abdal, mely népnév-azonosságokról azonban a szír történésznek tudomása nem volt.

Ugri kútfő a latin irodalomban.

Ugri Ungri népnév azonosságra a latin irodalomban tudományos meggyőződését hirdeti Aventinus János bajor történetíró a XVI. század elején, midőn bajor évkönyveiben a divatos Ungri népnév helyett latinul következetesen mindig n betű nélkül Ugri népnevet írt s olvasója, kétségének elhárítása végett, azt az ismeretlent szabatos kifejezéssel ismételten így határozta meg: [93])

1. „Ugrok, akik saját nyelvükön Magyaroknak neveztetnek."

2. „Szomszédjaink az Ugrok, kik saját nyelvükön Magyarok."

Hasonlóképen Pomponius Laetus, [94]) a XV. század végén Rómában a tudományos akadémiának elnöke, a ki Itáliából egyetlen egyszer utazott el, még pedig a Don-folyóhoz, hogy Strabo homályos földrajzi adatait a helyszínén tanulmányozhassa, latinul írt Római Történelmében nemzetnevünket Ungri helyett n betű nélkül Ugri szóval szinte tudományos meggyőződésből írta le, értvén alatta az Avarokat is.

[93]) Aventinus Joh.: Annales Boiorum, Lipsiae 1710 p. 10. Ugri, qui ipsorum lingua Maegari vocantur. p. 428 Vicini nostri Ugri, qui sua lingua sunt Maegari p. 9. 433, 434, 437, 473, 486.

[94]) Opera Pomponii Laeti: Romanae historiae compendium. Argentorati 1510 p. XXXVII. „Illo tempore *Vgri* glacialis oceani adcolae, querendo sedes, Pannonias ingressi, ibi commorati sunt, quam adhuc pacifice tenent, rebus bellicis ita clari, ut nulli ferocissimarum gentium caedant."

Így a szláv, görög, szír meg latin irodalmak alapján Ungrival bebizonyitott és igazolt Ugri népnévre lett Szent Isidorus által, Kr. u. 630. évben latinul betáblázva Nagy-Magyarország következő történelme:

„Mondják, hogy az Ugrok azelőtt Unnoknak hivattak, végre királyukról Abaroknak neveztettek. Ezek előbb, Meotisz legvégén, a jeges Tanaisz, meg a Masszageták kegyetlen népei közt laktak; azután Kaukáz sikláin, a hol Sándor zárjai feltartóztatják a vad népeket, gyors lovaikkal áttörtek, Keletet húsz éven át megszállva tartották s az Egyiptombeliektől, meg az Etiopoktól évi adót követeltek."

Szent Isidorus nem ismerte se a latin Jordanes Hunugurjait, se a bizanczi történészek Unnugurjait, se a szír Ungurt; ő azoktól függetlenül, önállóan, a VI. századból szól hozzánk az Ungár nép létezéséről és atyafiságáról teljesen megbizható *hallomásból meritett ismeretével,* miszerint az Ugrok örökösei, a Hunnok meg Avarok hirnevének, a mint ugyanazon történelmi örökségünkre Teofülaktosz görögül oktat.

A Hun-Ugor atyafiságból folyólag az Ugrok történelme gyanánt Szent Hieronymus egyházatyának a Hun-eredetről Kr. után 399. esztendőben írt okmányából az itten aláhúzott kifejezéseket kivonatolta: [95])

„Ime! A hirtelen elterjedő hírre egész Kelet megrendült, *a legvégső Mäotisztól a fagyos Tanaisz s a Masszageták rémitő népei közül, a hol Kaukáz hegygerinczén Sándornak zárjai feltartóztatják a vad népeket, kitörtek* a Hunnok seregei, gyors lovaikon ide s tova száguldoztak, gyilkolással, nemkülönben rémülettel töltöttek be mindent. Ekkor a római hadsereg távol vala és polgárháborúkkal volt elfoglalva Itáliában. Erről a népről Herodot azt irta, hogy Darius méd király korában *Keletet húsz évig tartotta megszállva, söt az Egyptomiaktól meg Äthiopoktól is évi adót szedett.* A fenevadaknál is rosszabb népet kergesse el Jézus a római földről! Váratlanul jelentek meg mindenütt s a hírt gyorsaságukkal megelőzve, se a

[95]) Patrologia latina, Tomus XXII, columna 695. S. Hieronymi Epistola LXXVII. Ad Oceanum de morte Fabiolae.

papoknak, se a tisztviselőknek, se az elaggottaknak nem kegyelmeztek, még a nyöszörgő magzatokon sem könyörültek, megölték azokat is, a kik még élni sem kezdettek. És nem ismerve balsorsukat, az ellenség kezei s fegyverei közt mosolyogtak."

Szent Isidorus, hasonlóan Szent Hieronymushoz, az Ugrokat, illetőleg Hun s Avar dinasztiáikat, a Scythák királyi törzséül tartotta, a kik a többi Scytha népeket rabszolgáikul tekinték s Ázsiát három ízben [96]) birtokolták. Első ízben 1500 éven át, míglen uralmuknak Ninus, Ninive királya vetett véget. Másodízben Madyasz király alatt, Kr. e. 634—606-ig, nem húsz, a mint Szent Hieronymus mondja, hanem 28 éven át. [97]) Ugyanis Madyasz király Mäotisz-tava mellől fölkerekedve, a Kimmeriek üldözése közben hadseregét nem a Dariel-szoroson át vezette Mediába, hanem a Kaszpitengermelléki kapunál jobb kézre hagyta a Kaukáz-hegyet. Miután Derbentnél legyőzte a méd királyt, Herodot szerint egész Ázsiának urává lett. Hét népből állott lovas hadserege akárcsak a szélvész, Palesztina hegyein termett, sőt Egyptom és Etiópia királya, Pszametich, eleibe jött s évi adófizetéssel rábírta őt, hogy az ő birodalmát ne bántsa. Ázsiában 28 évig tartott uralmuknak Kyaxaresz méd király vetett véget. Ez időre esik Ninivének a föld színéről elpusztíttatása.

Állitólag a 28 évig tartott ázsiai uralmuk miatt Darius perzsa király hadjáratot vezetett ellenök a mai Oroszországba, aztán annak emlékére a behisztani sziklafalon kún süveggel lerajzoltatta a Magussal szövetséges Királyi-Scythák típuszát, Szkunka nevűt. [98])

Harmadízben majdnem öt évszázadon át uralkodtak Perzsiában Arszakida dinasztiájuk vezérlete mellett, Kr. e. 248-tól Kr. u. 226. évig, a mikor Ardasir, a perzsa Szaszanida-dinasztia alapítója, véget vetett uralmuknak, a mint az Naksi-Rusztem sziklafalán ábrázolva látható. [99])

[96]) Justini Historici in Trogum Pompejum. Liber I. Caput 3.
[97]) Herodotesz történelmi könyvei, I. könyv 103—106. IV. könyv, 1, 3, 4.
[98]) Rawlinson H.: The Persian Cuneiform Inscription at Behistun. Journal of the Royal Asiatic Society, Vol. X.
[99]) Flandin et Coste: Voyage en Perse. IV. 169, 182.

Ugnos ismeretlennek
földrajzi meghatározása.

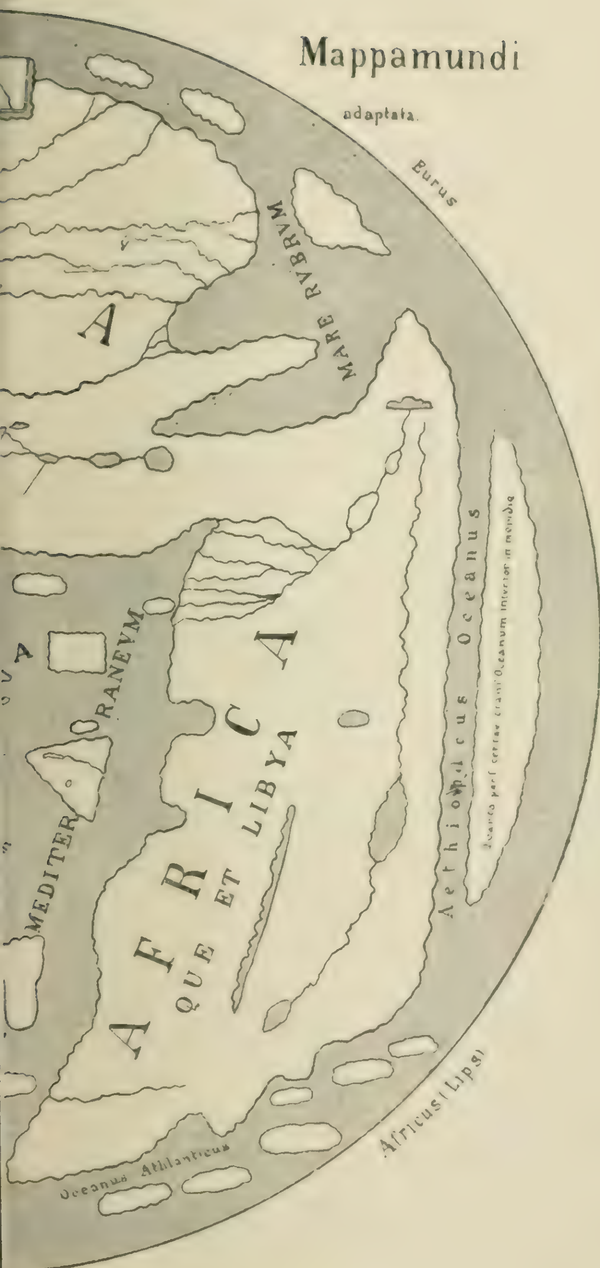
Miller Mappaemundi VI.

Taf. 2.

Jsidori Hispalensis

ad Origg. libb. XIII et XIV et IX c.2

Oceanus orientalis
Sericus Oceanus
Aquilo
Scythicus Oceanus
Septentrio
Oceanus Septentrionalis
Circius
Scythia superior
Bactria
Hircania
Armenia
Albania
Hiberia
Cappadocia
Asia Minor
Lydia
Caria
Lycia
Pamphylia
Bithynia
Cyprus
Pontus Euxinus
Propontis
Aegeum Mare
Maeotides Paludes
Scythia inferior
Alania
Thracia
Macedonia
Moesia
Dalmatia
Pannonia
Histria
Venetia
Sinus Adriaticus
Barbarica
Dacia ubi et Gothia
Germania
ubi Suevi
Gallia
Belgica
Thyle
Oceanus Germanicus
Oceanus Gallicus
Britannia ins.
Asia
Europa
Graecia

Mappamundi
adaptata.
Eurus
MARE RVBRVM
A
Aethiopicus Oceanus
Meridies
MEDITERRANEVM
AFRICA
QUE ET LIBYA
Oceanus Athlanticus
Africus (Lips)

Albánia.

Ámbár a középkori földrajzírók meg térképrajzolók hosszú sorozata tanítójául vallja Szent Isidorust: mindannak daczára tőle Nagy-Magyarországról csak megközelítő fogalmat nyerhetünk.

Az „Eredetek" XIII. és XIV. könyveiben olvasható földrajzi adatoknak megfelelően rekonstruált körformájú térképen a baloldalon levő északot majdnem egészen a két Scythia foglalja el: egyik Ázsiában Scythia-superior néven, a mely megfelel a mostani ázsiai Orosz-birodalomnak meg Mongoliának s Chinának együttvéve; másik Európában Scythia-inferior néven megfelel a mostani európai Oroszországnak a Don folyóig. A két Scythia közé esik Albánia, mint Európának politikailag Ázsiához csatolt része. Szent Isidorus tudomása szerint az Ugrok hazája bizonyosan Albániában volt.

Albánia kiterjedését, Isidorusnak czikkeivel[100]) összhangzásban, Rubruk világos rövidséggel így határozta meg:[101]) „Tanaisz-folyó Oroszországnak keleti határa s ered a Meotisz-mocsarakból, melyek az északi tengerig terjednek ... Azt az egész vidéket a Kaszpi-tengernek nyugoti oldalától, a hol Sándornak vaskapui s az Alanok hegyei vannak, egészen az északi tengerig s a Meotisz-mocsarakig, a hol ered a Tanaisz, *Albániának* szokás hívni." Rubruk Etiliáját azonban Isidorus szövegében a folyók között hiába keressük, holott annak ott kellene lennie, hiszen Volga Európának a legnagyobb folyója!

Ámde Isidorus térképén[102]) a Tanaisz-folyótól a Kaszpi-tengerig terjedő keleti hosszúság aránytalanul fordított viszonyban áll a Kaszpi-tengertől egészen a Jeges-Oceánig terjedő, szerfölött keskeny északi szélességhöz: mi miatt a Volga-folyam vidéke egészen eltünt, csak a Volga alsó folyása látható ama névtelen tengerszorosban, mely a Kaszpi-tengert a Jeges-Oczeánnal köti

[100]) S. Isidori Originum lib. XIV. caput 3. § 34; lib. IX. cap. II. § 66.
[101]) Lásd 6b. jegyzéket 250., 266. és 265. lapon.
[102]) Miller Konrad Mappae Mundi VI. Taf 2. Hic olim fuerunt Hunni, qui et Avari.

össze. Isidorus földrajzi tévedését maga Rubruk javitá ki ekképen:[101]) „A Kaszpi-tengert négy hónap alatt körül lehet járni és *az nem igaz, a mit Isidorus mond,* hogy az nem egyéb az Oceánból kiáradó öbölnél: mert sehol sem érinti az Oceánt, hanem mindenfelölről szárazföld veszi körül.“ Ily nagy földrajzi tévedés miatt Albánia térképén Rubruk Major-Hungariájára rá se találnánk, ha Albánia lakosainak sorozatában Massageták, Amazanok, Albanok után következő felirat: „Itt voltak hajdan a Hunnok, a kik Avarok is“ nem emlékeztetne rá. Ezt a feliratot Miller térképszerkesztő az eredeti, de előtte ismeretlen Ugni népnév mellőzésével írta oda. Szent Isidorus eredeti térképén Albániában bizonyára az Ugri népnév is olvasható volt.

Onogoria.

Szent Isidorusszal közelkorúan, ugyancsak a VII. századból, Ravennai Geografus, a ki Isidorus, Jordanes s Ptolemäosz műveit ismerte, Cosmographia czímű földrajzának Európát tárgyaló IV. könyv I. fejezetében értesít egy Onogoria ország létezéséről, mely a Codex Basiliensisban *Onogaria* nevű. Ugnos ismeretlen történelmi meghatározásából folyólag nem lehet kétség abban, hogy nagymagyarországi nemzetnevünknek Onogor,[102]) Onogar, valamint Onogur, Unnugur, Unigur, Hunugur, Ungur, Ugur, Ogor, Ugr épolyan hangtani változatai, akárcsak most az európai nyelvek mindegyike, hangtanilag szintén módositott változatban mondja: Ongroa, Ungar, Unger, Venger, Vuger, Uger, Ugrin, Ugor, Uhor stb.

A Ravennai Geografus értesitésének különös becsét épen az képezi, hogy pozitív tudomása volt egy másutt sehol sem emlitett országról, mely a pogány Ungárok nevére volt betáblázva abban az időben, midőn az Avarok Európa közepén laktak, az ő saját szavai szerint: „Első és második Dáczia, mely Gepidiának is neveztetik, a hol most Unok, kik Avarok is, tanyáznak.“

Onogoria hollétéről, sajnos, szerfölött határozatlanul csak annyit tud mondani, hogy Alania s Chazaria szomszédságában, valahol a Fekete-tenger mellékén volt; közelebbi meghatározás

[101]) Lásd 6b. jegyzéket 250., 266. és 265. lapon.

[102]) Lásd a 17. jegyzéket! 59. lapon. „Die Onoguren des Revennaten d. h. die Magyaren.“

végett hivatkozik Livanius görög bölcsészre, a ki Kr. u. 314—395. évek között élt s nálánál jobban ismerte Onogoria földrajzi fekvését: [104])

„Item juxta mare Ponticum patria, quae dicitur Onogoria, quam subtilius Livanius philosophus vicinam paludis Mäotidae summitatis esse decernit, asserens multitudinem ex vicinantium locorum habere, sed, ut barbarus mos est, insulae eos perfruere.“

„Szintén a Fekete-tenger mellett van az ország, mely *Onogoriának* neveztetik; ezt Livanius görög bölcsész szabatosabban a Mäotisz-mocsárnak legvégibe jelöli ki, állítván, hogy lakosai a szomszéd helyekről valók, de azok barbár szokásukhoz képest szigeteken laknak.“

Ha Ravennai Geografus Livanius görög bölcsészszel Onogoriát az Azovi-tenger legvéginek szomszédságába helyezte: úgy az Szent Isidorus Albániája mellett szól, a mely északra a Jeges-Oceánig terjedt; hiszen a Hun vándorlással egykorú történetírók között először Marcellinus [105]) szintén úgy értesült, hogy a lovas Hunnok a Mäotisz-mocsarakon túlról a Jeges-Oceán mellől eredtek; másodszor Claudianus [106]) is úgy hallotta, hogy a Kentaurokhoz hasonló lovas Hunnok, kik meggyilkolt atyáik árnyaira esküdtek, hajdan a jeges Tanaiszon túl, a sarkcsillag alatt éltek; harmadszor Szent Hieronymus [107]) hasonlóképen úgy értesült, hogy a Hunnok a Mäotisz-mocsarakon túlról a jeges Tanaisz mellől törtek Európába.

Onogoria második földrajzi ismérve, hogy a szomszéd helyekről való lakosai szigeteken laknak, nemcsak nyelvi kifejezései miatt homályos, hanem jelentése szerfölött bizonytalan is, mert a hat kézirat legtöbbjében szigetek helyett besózatlan halakról van szó: [108])

„ . . . adserens, multitudinem piscium ex vicinantibus locis habere, sed, ut barbarus mos est, insulse eos perfruere.“

„ . . . állítván, hogy a szomszéd helyekről tömérdek hallal bír, de barbár szokásukhoz képest besózatlanul eszik meg.

[104]) Anonymi Ravennatis: De Geographia. Parisiis 1688. page 136. Liber IV. caput 1.

[105]) Ammiani Marcellini: Rerum Gestarum liber XXXI, caput 2.

[106]) Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriane: Claudii Claudiani Carmina. Recognovit J. Koch. Lipsiae 1893, page 20. vers 323—331.

[107]) Lásd a 95) jegyzéket!

[108]) Pinder et Parthey: Ravennatis Anonymi Cosmographia. Berolini 1860, page 170—171.

Ha sikerülne felkutatni Livanius kéziratai közt Onogoria jellemző ismérvét akár a szigetekről, akár a halakról: úgy ez Nagy Ungaria földrajzi helyzetének megismerését szerfölött előmozdítaná.

Pinder et Parthey: Ravennatis Anonymi Cosmographia. Berolini 1860.
Lásd a könyv végin a térképet.

Az ide mellékelt körformájú térképen láthatni, Ravennai Geografusnak mennyire hiányos s mily homályos fogalma volt az Azovi-tengertől keletre eső földről! Európa legnagyobb folyója, a Volga, az ő térképén nem létezik, a Kaukáz- és Ural-hegység nála összefüggő hegylánc: tehát itt Baskiriát felismerni annál kevésbé lehet, mert a térképrajzoló szerint Onogoria megközelítőleg a mai Doni-hadsereg tartománya akar lenni. Mommsen-Miller térképén pedig az Azovi-tenger nyugoti oldala.

Ulug-Itel.

Őshazánk közelebbi meghatározása végett forduljunk Szent Isidorusnak görög kortársához.

Teofülaktosz Szimokatta bizanczi történetírónál az Ugor nép hazáját meghatározó szövegben [108]) egy görög betűhiba rejlik, a mely eddig még minden szakértőt félrevezetett. E betűhiba miatt a turkistákon kívül Zeuss, Marquart meg Chavannes tanárok az Ogor nép hazáját azonosíták Rasideddin, Dsuvein meg Abulgázı mohamedán történetírókra s a chinai Szui dinasztia évkönyvére [109]) hivatkozva, az Ujgurok mongol hazájával: a mennyiben Teofülaktosz Til folyóját Orchon egyik mellékfolyójára, Tolára értelmezik, a hol a VII. században csakugyan laktak Tokuz-Ujgurok, de On-Ujgurok csupán papiroson, a mohamedán írók tudákos szószátyárkodásából XIII. század óta leírva. Ámbár Tulo folyónévnek hangtani összeillősége Tillel nem kevésbé kifogásolható, mint magának az Ujgur népnévnek Ogoréval, miként erre már Remusat [110]) rámutatott: mégis Marquart tanárnak merész föltevése, [111]) mintha Tolát az Ujgurok valaha Kara-Itil, azaz Feketefolyó néven hívták volna, sőt Teofülaktosz szövege egyenesen erre utalna, a következő török meg görög nyelvtények miatt tarthatatlan. Ugyanis török népek közül Itil szóval a Volga-vidékiek szokták megnevezni a folyót: így például baskir nyelven Ulug-itel annyi, mint Nagy-folyó, oroszul Volga; Jaik-itel = Ural-folyó; Ak-itel = Fehér-folyó, oroszúl Bjelája; Csulman-itel = Káma-folyó és így tovább. [112]) Már pedig Ulug-itel elnevezésben a török Ulug, [113]) azaz Nagy szó, olyan jellemző ismérve Európa legnagyobb folyamának, hogy Ulug viszhangját a szláv Volga névben hangtanilag fölismerhetni. Teofülaktosz épen erre az ismeretes török nyelvtanúságra két helyen hivatkozik. Először a VII. könyv 8. fejezeté-

[109]) Chavannes Ed.: Documents sur les Tou-kiue, p. 251 note 2. Souichou § 84, p. 8r. „Au nord de la rivière Tou-lo sont les Pou-kou, les Tong-lo, les Wei-ho (Ouigour), les Pa ye kou (dont les chefs) portent tous le titre de Se-kin "

[110]) Abel-Remusat: Recherches, page 319, 320.

[111]) Marquart J.: Die Chronologie der alttürkischen Inschriften. 1898 Leipzig, p. 95.

[112]) D'Ohsson: Voyage d'Abou el Cassim, p. 36, note 1. „Itil. Ce mot signifie fleuve en turc et les peuples Turcs du Nord l'ajoutent aux noms de leurs rivières, ils disent: Jaïk-Idïli „le fleuve Jaïk", Ouloug-Itil „le grande fleuve" c'est-à-dire le Volga".

[113]) Pavet de Courteille; Dictionnaire Turk Oriental, Paris 1870.

ben: „*Az Ogorok keleten oda helyezik lakhelyeiket, a merre a Til folyam folyik, melyet a Törökök Feketének szoktak hivni*". Itten a Tilnek görög jelzője Μέλανα = Fekete, csupán csak egyetlenegy λ: γ betűcseréjében különbözik a görög Μέγανα[14]) = Nagy mellék-nevtől, mely jelentésére nézve megfelel a török Ulug = Nagy jelzőnek. Másodszor a VII. könyv 9. fejezetének legvégin olvasható: „Azonban, hogy a történelmet czélunkon túl ne vezessük, eddig ezekről a Szkütákról, a kik Baktrianában, Szogdianában, meg a Fekete folyamnál laknak". Az eredeti görög szövegben πρὸς τῷ Μέλανι ποταμῷ = Fekete folyónál „kifejezés λ: γ görög betűcseréjével πρὸς τῷ Μέγανι ποταμῷ = Nagy folyónál" valóban semmi más, mint Ulug-itel török kifejezésnek hű forditása.

A λ: γ betűhiba helyreigazitása által a Volga folyam jelentése, Teofülaktosz görög szövegében szabatosan meg lévén határozva, az Ugor nép földrajzi helyzetét boritó homály is eloszlott. Tudvalevőleg Teofülaktosz eredeti kézirata a VII. század első harmadában kelt, de ez elveszett; rendelkezésünkre csak nagyon késői öt másolat áll, úgymint: a XI. századból való vatikáni, azonkivül két-két másolat a XV., illetőleg XVII. századból. Méltán föltételezhetjük tehát azt, hogy az eredeti kéziratban Μέγανα szónak kellett állania nem eléggé világosan leirt γ betűvel, a mit aztán a másolók fölcseréltek λ betűvel Μέλανα szónak. Ennek következtében az Ujgur-elméletnek a bebizonyitott paläografiai hibán alapuló földrajzi következtetései, miket a naivul helyesnek föltételezett Fekete-folyóból levontak, a Volgának bebizonyitott Nagy-folyammal szemben tévesek. Tehát *Teofülaktosztól történelmi bizonyossággal tudjuk, hogy Volga-vidék a Magyarok ős-hazája, azaz Nagy-Magyarország.*

Zemarchosz az Uguroknál.

Menander Protektor görög történetiró megőrizte egy döntő szemtanunak Kr. u. 569. évben kelt útleirását az Ugurokhoz. Zemarchosz követségi útleirása, mely Nagy-Magyarország létezését a Volga-folyam mellett igazolni van hivatva, sarkalatos jelentősége miatt a görög szöveggel párhuzamban magyarul igy szól:[15])

[14]) Pape: Handwörterbuch der griechischen Sprache: 1857. Band II. 106., 108.

[15]) Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae. Bonnae 1829. Pars I. Ex Historia *Menandri* Protectoris Excerpta de Legationibus Romanorum ad Gentes. A. C. 569.

Ἐπεὶ δὲ διηγγέλθη κατὰ τὴν Τουρκίαν ὅτι ἐγγίζοντες ἦσαν, ὡς Ῥωμαίων οἱ πρέσβεις, καὶ ὡς πρεσβεύοντες ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ἅμα πρέσβεσι Τούρκων, ὁ τῶν ἐκείνῃ ἐθνῶν ἡγεμὼν ἐδεήθη τοῦ Διζαβούλου ξὺν ἱκεσίᾳ ὡς εἰ καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ σφετέρου τινὰς ἀποστείλαι ἔθνους ἐπὶ θέαν τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας· καὶ τοίνυν ὁ Διζάβουλος ἐφίετο καὶ ἕτεροι δὲ προεστῶτες ἐθνῶν ταὐτὰ ἐζήτουν· ὁ δὲ οὐδενὶ ξυνεχώρησε τῶν πάντων, ἢ μόνῳ τῷ τῶν Χλιατῶν ἡγεμόνι. καὶ οὖν καὶ τοῦτον παρειληφότες οἱ Ῥωμαῖοι διὰ τοῦ λεγομένου ποταμοῦ Ὠὴχ καὶ στρατὸν διανύσαντες οὐκ ὀλίγην, ἐγένοντο κατά γε τὴν λίμνην τὴν ἄπλετον ἐκείνην εὐρεῖαν· ἐνταῦθα ὁ Ζήμαρχος ἐνδιατρίψας ἡμέρας τρεῖς στέλλει Γεώργιον, ὃς ἀνεῖτο ἐς τὴν τῶν ἐπιτομωτέρων συλλαβῶν ἀπαγγελίαν προδηλώσοντα τῷ βασιλεῖ τὴν σφῶν αὐτῶν ἐκ Τούρκων ἐπάνοδον· καὶ οὖν ὁ Γεώργιος ἅμα Τούρκοις δέκα πρὸς τοῖς δύο ἀπῆξατο τῆς ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ὁδοῦ ἀνύδρου τε μάλα οὔσης καὶ πάντῃ ἐρήμου, ὅμως δ' οὖν ἐπιτομωτέρας. ὁ δὲ Ζήμαρχος κατὰ δὴ τὸ ψαμαθῶδες τῆς λίμνης παροδεύων ἐπὶ ἡμέρας δέκα καὶ δύο, δυσβάτους τε τινὰς χώρους παραμειψάμενος ἐγένετο κατὰ τὰ ῥεῖθρα τοῦ Ἴχ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν Δαΐχ, καὶ διὰ λιμνῶν ἑτέρων αὖθις ἐς τὸν Ἀττίλαν· πάλιν ὡς Οὐγούρους, οἳ δὴ καὶ σφίσιν ἐπήγγειλαν, ὡς εἰς τὰ περὶ τὸν Κωφῆνα ποταμὸν ἐς τὰ λάσια τέσσαρες χιλιάδες Περσῶν ἐπιτηροῦσι προλελοχισμένοι, ὡς ἂν χειρώσονται παριόντας αὐτούς.

Mikor híre ment a Turkesztánnal szomszéd népekhöz, hogy a Rómaiak követei megérkeztek az országba és hogy majd azok Büzanczba török követekkel együttesen fognak visszautazni: ama népek vezére esedezve kérte Dizabul engedelmét arra, hogy ő is övéi közül egynehányat elküldhetne, hagy néznék meg a Rómaiak birodalmának népeit.

Dizabul ebbe beleegyezett; de midőn más népek előljárói is ugyanerre kérték, ő valamennyi közül egynek sem engedte meg, kivéve egyedül a Chliatok vezérének.

Ígyhát a Rómaiak ezt is magukhoz véve az úgynevezett Oich folyamon átkeltek és nem csekély utat hátrahagyva elértek ama megközelíthetetlen és nagyterjedelmű tóhoz.

Itten Zemarchosz 3 napon át időzvén elküldé Georgioszt, a kire bízva volt egy levél rövidebb hírrel, jelentené előre a császárnak a Törököktől való visszatértüket.

Georgiosz tehát tizenkét Törökkel együtt elindult a Büzancz felé vezető úton, a melyik szerfölött víztelen és mindenfelé puszta volt ugyan, de rövidebb.

Zemarchosz pedig 12 napon át a tó homokos ösvényén ment, a süppedékes helyeket elkerülve elért nemcsak Ich hullámaihoz hanem Daichéhoz is, s újra más tavakon át Attilához.

Ily módon újra az *Ugurokhoz* érkezett, a kik őket értesítették, miszerint Kófén folyó körül a sűrűségben 4 ezer Perzsa leselkedik, hogy őket, midőn arra fognak menni, elfogják.

Οὕτω τοι ὁ τῶν Οὐγούρων ἡγούμενος, ὃς [illegible] ἐκ τοῦ Διζαβούλου τὸ κράτος, πληρώσας ἀσκοὺς ὕδατος, παρέσχετο τοῖς περὶ Ζήμαρχον, ὡς ἂν ἔχοιεν ὅθεν ἀρύοιντο διὰ τῆς ἀνύδρου ἰοῦσι· εὗρον δὲ καὶ λίμνην, καὶ παραμειψάμενοι τὸ μέγα τοῦτο ἐπιλίμνιον ἀφίκοντο ἐς ἐκείνας τὰς λίμνας, οἷς ἀναμιγνύμενος ἀπόλλυται ὁ Κωφὴν ποταμός· ἐξ ἐκείνου τοῦ χώρου πέμπουσι κατασκόπους, προδιασκεψομένους, εἴγε ὡς ἀληθῶς οἱ Πέρσαι ἐνεδρεύουσιν· οἱ δὴ διερευνήσαντες ἀπήγγειλαν μηδένα ἰδεῖν· ὅμως ξὺν μεγίστῳ φόβῳ ἀφίκοντο ἐς Ἀλανίαν, καὶ τὸ μᾶλλον δεδιότες τὸ φῦλον τῶν Ὡρομοσχῶν. Ὅτε γενόμενοι ἐν Ἀλανίᾳ παρὰ Σαρώδιον τὸν ἐκείνων ἡγεμόνα, καὶ ἅμα τοῖς ἑπομένοις Τούρκοις ἐσφοιτῆσαι βουλόμενοι, ὁ Σαρώδιος τὸν μὲν Ζήμαρχον καὶ τοὺς ἑπομένους ἐδέξατο ἀσμένως, τοὺς δὲ γε πρέσβεις τῶν Τούρκων εἴρηκε μὴ πρότερον τῆς ὡς αὐτὸν εἰσόδου τυχεῖν, ἢ καταθεμένους τὰ ὅπλα· τοιγάρτοι καὶ ἅμιλλα αὐτοῖς ἐγένετο περὶ τούτου ἐπὶ ἡμέρας τρεῖς καὶ Ζήμαρχος ἦν τῶν φιλονεικούντων διαιτητής. Τέλος ἀποθέμενοι τὰ ὅπλα οἱ Τοῦρκοι ὡς Σαρωδίῳ ἐδόκει, ὡς αὐτὸν ἐσεφοίτησαν· ὁ δὲ δὴ Σαρώδιος παρενεγγύησε τοῖς περὶ Ζήμαρχον διὰ τῆς τῶν Μινδιαμιανῶν ἀτραποῦ ἥκιστα ἰέναι, τῷ κατὰ τὴν Σουανίαν τοὺς Πέρσας ἐνεδρεύειν· ἄμεινον δὲ εἶναι διὰ τῆς λεγομένης Δαρείνης ἀτραποῦ οἴκοι ἀποχωρεῖν.

Igy az *Ugurok* vezére, a ki az uralmat ottan Dizabultól kapta, a bőrtömlőket vízzel megtöltve átadta Zemarchosz kisérőinek, hogy a pusztaságon, midőn átmennek, vízben majd ne szűkölködjenek.

Ráakadtak a mocsárra is, és elhaladván ama nagy állóvíz mellett, elértek azon mocsarakhoz, melyekben Kófén folyó elvegyülve elvész.

Erről a helyről küldték ki a kémeket, a kik előzőleg felkutatnák, vajjon igaz-e az, hogy a Perzsák leselkednek.

A nyomozók jelenték, hogy ők senkit sem láttak:

mindannak daczára a legnagyobb rettegéssel mentek Alániába, mert szerfölött féltek az Oromoszch néptörzstől.

Mikor Alániába Szaródioszhoz, az Alánok vezéréhöz, érkeztek s eleibe az őket kisérő Törökökkel akartak járulni: Szaródiosz ugyan Zemarchoszt meg kiséretét szívesen fogadta, de kijelenté, hogy a Törökök követei, hacsak előbb fegyvereiket le nem teszik, ő hozzá nem mehetnek be.

E fölött 3 napon át tartó versengés támadt köztük, mig Zemarchosz a czivakodók között biróvá lett.

Végre a Törökök Szaródiosz kivánságához képest letévén a fegyvert, eleibe járulhattak.

Szaródiosz pedig ajánlotta Zemarchosznak, hogy a Mindiamianok útján semmi esetre se menjen, mert a Perzsák Szuania alatt leselkednek rá.

Jobb lenne az úgynevezett Darejni úton haza mennie.

E hivatalos útleírás szerint Zemarchosz Kr. u. 568. évben II. Jusztinosz bizanczi császár követje gyanánt utazott Dizabulosz török nagychagánhoz Közép-Ázsiába. Onnan visszatérve kiséretével átkelt az Oxus-folyamon, majd három napon át pihent az Araltónál, azután tizenkét napig haladva elért az Emba, Ural meg Volga folyókhoz bizonyára azon a karaván-úton, mely Asztrakánból a Kaszpi-tenger partján Szaracsíkon át visz Közép-Ázsiába, Indiába és Chinába. Volga-folyamtorkolatnál volt az a hely, a hol a Volgavidék államélete világhirű prém- meg halkereskedelme minden időben központosult: itten lakott az Ugurok vezére, a ki Dizabulosz török nagychagántól bírván az uralmat, hivatalos vendégeül látta Zemarchoszt és kiséretének bőrtömlőit megtöltette vízzel, hogy majd a Volga-torkolattól Alániába menet közben a pusztaságon ne szomjazzanak; itten értesítették őt az Ugurok, miszerint Kuma folyó körül négyezer Perzsa leselkedik, hogy Dariel hegyszoroshoz menet közben őt kiséretével együtt elfogja.

Tehát *Szent Isidorus Ugri czikkének kelte előtt 60 esztendővel a saját személyes tapasztalatát leírt Zemarchosztól megtudtuk a döntő történelmi bizonyosságot az Ugrok Volga-vidéki hazájáról, nemkülönben Perzsa meg Alán szomszédságáról.*

Sugur a Katalan-atlaszon.

Most még két földrajzi Ugur-okmányt kell megismernünk, a melyek Rubruk tétele mellett szólnak, miszerint Baskiria a Hunnok és a Magyarok bölcsője: egyik a Katalan-atlasz, másik a Ptolemäosz térképe.

Katalan-atlasz a középkori földrajznak igen nevezetes emléke. Eredetijét velinpapiron hat darab fára ragasztva Párisban a nemzeti könyvtárban őrzik 6816. szám alatt. Nevét eredetétől nyerte, hogy kataloniai spanyol nyelven lett írva. Készült V. Károly franczia király részére 1375. esztendőben. Ábrázolja az eget meg az akkoriban ismert három földrészt. Az Ázsiát ábrázoló térképről másolatban bemutatom a minket érdeklő Volga-vidéket, a hol Kr. u. 1375. évben a turbános Jam bég, Szaraj város ura kormányzott, kinek tatár birodalma déli irányban az Aral-tó vidékén egészen Urgencsig terjedt. A térképen előforduló katalani kifejezések magyarázata ez:

NAGY-MAGYARORSZÁG
A XIV. SZÁZADBELI TATÁRURALOM
KORÁBAN.
Mar del Sarra de Bacu
Flum. Edil
Flum. Jayech
Ciutat de Sarra
Berchiman
Zixari
Borgar
Castronia
Jambech Senyor del Sarra
Sugur
Pascherti
Marmorea
ATLAS CATALAN de Charles V Roi de France de l'année 1375.

Mar del Sarra de Bacu — Kaszpi-tenger, melybe beleömlik

Flum Edil. — Volga-folyam, mind alsó, mind felső folyásában észak-déli irányú könyök nélkül, keleti ága ered a

Les munts de Sebur = Ural-hegységről.

Flum Jayech — Ural-folyó, felső folyása a közbeeső bég arczképe miatt elmaradt. Valamennyi város mind a Volga-folyam partjához van rajzolva:

Ciutat de Sarra — Szaraj, zászlós főváros a Volga-delta fölött az Ahtuba oldalán.

Berchimam — a mostani Czariczin város helyén

Borgar = a Bolgárok székhelye,

Castronia = a mostani Kazán város helyén.

Pascherti = a Baskirok székhelye,

Sugur — fekszik Borgar meg Pascherti közt; Buchon meg Tastu [116]) franczia szövege a földrajzi helyzetet Orenburg várossal magyarázza; a mi annyiban lehetséges, a mennyiben a Volga-folyam keleti ágának vonala fogalomzavarral képviseli a Jayech-folyóét is, melynek eredetét a Sebur-hegyről nem rajzolták, meg a tatár bég közbeeső képe miatt. Ez esetben Orenburg és Orszk tulajdonképen török hangtani változatai az eredeti Ogorenburg és Ogorszk szók kiejtésének.

Sugur Vámbéry [117]) tanár értelmezése szerint annyi mint „Ugria, nem lehet kétség az iránt, hogy alatta a Magyarok ősi széke értendő“.

Katalan-térképen az Uguroknak szokatlan Szugur neve oly feltünően jellemző ismérv, mely rávezet a Nikeforosz művéből való kölcsönzés forrására, minélfogva annak hitelessége ezétől függ.

Nikeforosz Kallisztosz Xantopulosz [118]) úgy 50 esztendővel a Katalan-térkép léte előtt, Kr. u. 1327. tájban görögül írta meg a r. kath. egyház történetét Krisztus születésétől kezdve egészen Kr. u.

[116]) Buchon et Tastu: Notice d'un atlas en langue Catalane, in. Notices et extraits de Manuscrits da la Bibliothèque de Roi. Paris 1843. Tome XIV. Seconde parthie page 1—152.

[117]) Lásd a 11) jegyzéket! 179. lap.

[118]) Fabricius A.: Bibliotheca Graeca. Vol. VII. Hamburgi 1801. p. 437.

610-ig terjedőleg 18 könyvben, számos régibb irónak müve alapján, mi miatt elnevezték a hittudósok Pliniusának. Használt kútfői között több jó mű fordul elő, a mik azóta elvesztek. A ránk maradt egyetlenegy görög kézirat Mátyás király budai könyvtárából való, mely korvinát ma a bécsi udvari könyvtárban őrzik. Ebből a görög korvinából forditotta le s I. Ferdinand királyunknak ajánlotta Lang János Kr. u. 1553. esztendőben latinra, mely latin forditás összesen 8 kiadást ért el; franczia nyelven pedig Gilloto J. adta ki Párisban 1567. A mű ékes irálya miatt kedvelt olvasmány volt. Az utolsó könyv 30-ik fejezetében olvashatni az Ugrok történetét Teofülaktoszéval majdnem szórul-szóra megegyezően, de Ὄγωρ helyett Σογόρ, a latin forditásban Sogor, változattal.

Rifäi-hegység.

Nikeforosz görög történelmi művének XII. könyv 48. fejezetében a Hunnok hazájáról szóló czikk öszhangzó Rubruk tételével, miszerint Paszkatir vidékről jöttek ki a Hunnok: 119)

„*Hunnok a Rifäi-hegység lakói.* De igazában nemcsak ez, hanem még más, sokkal alábbvaló s veszedelmesebb dolog akadályozta meg Valens előnyomulását. Ugyanis a Gótok, kik eleinte az Iszteren túl laktak s más ottani barbárok fölött uralkodtak, onnan a Hunnok által elüzetve, a Rómaiak területére átmentek. *Ezek a Hunnok azok, kiket a régiek Nebroknak neveztek, a Rifäi-hegység lakói, a honnan a Tanaisz-folyó eredvén, hullámait a Mäotisz-mocsárba hömpölyögteti.* Ez a nép azelőtt ismeretlen vala a Trákok előtt, kik az Iszternél laknak, sőt a Gótok előtt is. Mert ámbár egymásnak kölcsönösen szomszédjai valának, egyik a másikat mégsem ösmerte. Ugyanis igen nagy tó választván el őket egymástól, mindegyikük azt hitte, hogy azzal a földdel, a hol lakik, vége a szárazföldnek s azon túl a mérhetetlen tenger hullámai terjednek."

119) Patrologiae Graecae Tomus 147. Nicephori Callisti Xanthopuli, Ecclesiasticae Historiae Liber XVIII. caput 30. Liber XII. caput 48.

Nikeforosz tételében, hogy a Hunnok a Rifäi-hegység lakói, föl lenne fedezve Rubruk tanításának történelmi alapja Baskiriáról, ha már föl lenne kutatva, micsoda régibb kútfőből merítette Nikeforosz ezt az ismeretét. Lássunk ezúttal a földrajzi adat meghatározásához, hol? merre volt a Rifäi-hegység? Az egész ókoron s középkoron végig általánosan uralkodott földrajzi meghatározás szerint a Rifäi-hegység Európa határánál volt, akárcsak mink most az Ural-hegylánczot Európa határszélén ismerjük. Aztán mindkettő a Gönczöl szekere alatt feküdvén, 3300 km. hosszúságban elhúzódik az északi sarkig, a honnan fúj az északi szél s a hol — a régiek jókora nagyítása mellett — félesztendőn át éjszakai sötétség uralkodik; mindkettőn túl az északi Jeges-oceán terjed. Azonkívül Alkman [120]) görög lantos költő, — kortársa a Kr. e. VII. században élt görög Aristeasnak, a ki utazását az északi népek között három könyvben megénekelte, — a Rifäi-hegységnek egy nevezetes erdős-urali ismérvére oktat következőképen: *„Rifäi hegyek, erdővel bővelkedő hegység“*.

Végre a Rifäi-hegység jellemző ismérve, a mit Szent Isidorus körformájú térképén [121]) legjobban szemlélhetünk, hogy onnan ered a Tanaisz-folyó; ezt azonban a Don-folyó földrajzi helyén képzelte s emiatt a Rifäi-hegységet a mai európai Oroszország közepe táján ábrázolta. Ámde Don forrásánál nincsen hegység, a Don nem is hegyről, hanem Iván János nevű tóból ered. Ezt a földrajzi tényt Herberstein [122]) báró hazánkfia a helyszínén megalapította s térképén legelőször szemléltette. Node ha a Don forrásánál nincsenek hegyek: úgy a Rifäi-hegyről eredő Tanaisz nem lehet azonos Don-folyóval; ellenkezőleg, azonosnak kell lennie először azzal a másik Tanaisszal, a melyet a barbárok Plinius [123]) értesülése szerint *Szil*(isz) néven hívtak, a mi úgy hangzik, akárcsak ma a Volga

[120]) Ῥίπας ὄρος ἀνθέον ὕλᾳ — Poetae Lyrici Graeci recensuit Th. Bergk. Lipsiae 1882. Vol. III, page 56.

[121]) Isidorus térképén, Albánia nyugoti határánál: Riphaei Montes. Tanais fluvius, qui Europam ab Asia dirimit. Maeotides paludes.

[122]) Lásd 57) jegyzéket.

[123]) Plinius: Histor. Natural, VI. 7.

alsó folyásánál élő Kalmuk nyelvén (I)zil, Turgut nyelvén (E)czil, keleti török nyelven (I)til; — másodszor azzal a másik Tanaisszal, a melyiket a latin Jordanes[124]) a Chrinn-hegyeken eredőnek s a Kaszpi-tengerbe ömlőnek, a jól értesült görög Nikeforasz Gregorasz[125]) „a folyók legnagyobbiká"-nak ismertek; — harmadszor azzal a másik Tanaisszal, a melyik kettős ággal, t. i. Volga- s Ahtuba-ággal, folyik a tengerbe; — negyedszer azzal a másik Tanaisszal, a melyik határt képez Európa s Ázsia között. Ily jellemző ismérvek mellett a Rifäi-hegyekről eredő Tanaisz szükségképen a Volga, melyet a Donnal olyan téves felfogás alapján azonosítottak a régiek, mintha a Mäotiszból a Don-folyóba hajózónak a Kacsalinszkája könyöknél irányát nem kellene megváltoztatnia nyugot felé, hanem valahol Czariczin tájékán, a folytonosság megszakítása nélkül hajózhatna a Volgába, Kámába s Bjelájába a Rifäi-hegység, azaz Erdős-Ural vidékére, a hol a Tanaisz, azaz Fehér-Itil forrása buzog; hiszen a keleti felfogás most is, ép úgy, mint hajdan az arab Isztakri, Ibn Haukal s Edriszi földrajzírók szerint, sőt a keleti kútfőket használt keresztény Katalan-atlaszon is a Volga, azaz Ulug-itil az Erdős-Ural hegységről ered, tehát az Ak-Itil, azaz Bjelaja forrásából; azonfelül Kama folyónév sem egyéb, mint votják nyelvre lefordított Ulug-Itil.[126])

Immár a sarkalatos tévedések megvilágítása után érthetővé lett Nikeforosznak érthetetlen adata a Hunnok őshazájáról, miszerint a Rifäi hegyek, a honnan ered a jeges Tanaisz, okvetetlenül azonos az Erdős-Ural hegységgel, azaz Baskiriával, a honnan ered a Fehér-Itil.

Ha majd föl lesz kutatva Nikeforosz tételének a Hun népvándorlás-korból származó ismeretforrása: úgy ez történelmi alapot biztosítand Rubruk és a domonkosok tanításának, miszerint Baskiria volt egykor a Hunnok hazája.

[124]) Jordanes: Getica, V. 45.

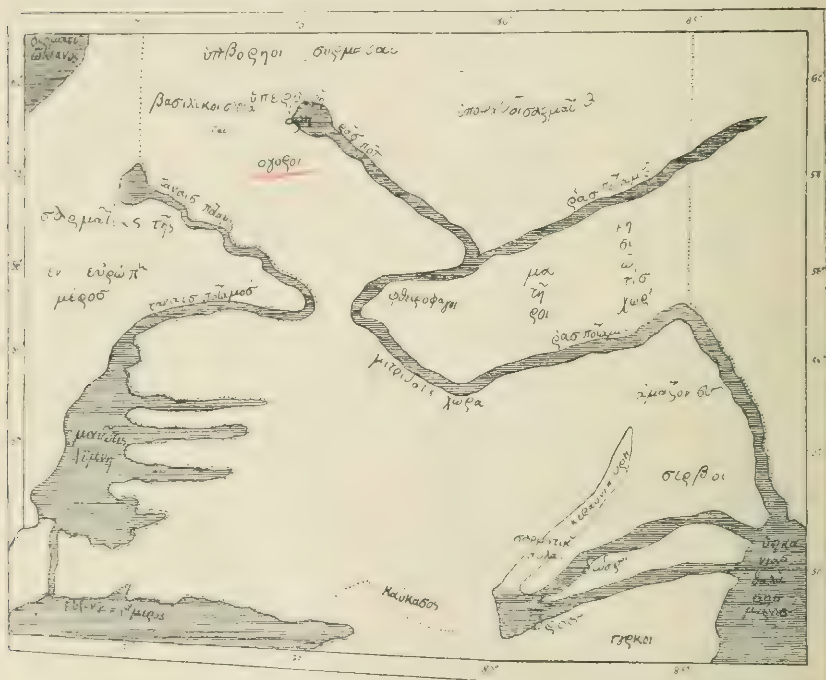
[125]) Nicephoras Gregoras: Historiae Byzantinae, Vol. III, page 199 (Corpus Script. Hist. Byzant. Bonnae 1855.) Τάναϊς ποταμῶν ὁ μέγιστος.

[126]) Pallas: Reisen, III. 331.

Ázsiai Szarmatia.

Szent Isidorus latin térképén Albánia fogalmának megfelel Ptolemäosz ide mellékelt görög térképén Ázsiai-Szarmatia.

Baskirok és Magyarok hazája Ptolemäosz ókori térképen.

Geographie de Ptolemée
Reproduction Photolithographique du Manuscrit Grec du Monastére de Vatopédi au mont Athos executée d'aprés les clichés obtenus sous la Direction de Pierre de Séwastianoff et précedée d'une introduction historique çur le mont Athos par Victor Langlois. Paris 1867.

Ezen rá is akadtam az ογοροι = Ogori népnévre Rasz potamosznak azaz Volga folyamnak a Hyperboreus hegyen eredő ága alá, a Rifäi-hegy mellé írva.

Tudnivaló azonban, hogy se a Don-, se a Volga-folyam nyugoti ága nem hegyen ered; sőt maga Ptolemaosz a Hyperboreus-hegyet Imauszon inneni Scythiában az Ural-hegylánez földrajzi helyén ábrázolta: ennek következtében a Hyperboreus-hegy a Rasz potemosz keleti forrása mellől helytelenül rajzoltatott a Rasz potamosz nyugoti forrása mellé.

Egyébiránt Ptolemäosz földrajzi szövegéből hiányozván az Ogori népnév: e miatt az Ogori térképadat csupáncsak annyit bizonyít, hogy Nagy-Magyarország földedeztetése előtt Kr. u. 1200 esztendőben az athoszhegyi térképmásoló szerzetesnek tudomása volt Nikeforosz ismeretlen kútfőjének adatáról, miszerint a Szogorok, illetőleg Hunnok hazája Ázsiai-Szarmatiában a Rifäi-hegyen ered Rasz potamosz vidéke volt.

Ptolemäosz[127]) maga Ogor helyett Magyar nevünket a Baskiréval kapcsolatban így határozta meg:[128])

Rasz folyamtól keletre	„Volga folyamtól keletre
Ftirofagok és Materok	Baskirok és Magyarok
meg a Neziotisz tartomány.	meg a Szigetlakók tartománya."

Ime! nemzetünk történelmi jogai nemcsak általában a Volga folyamvidékköz, hanem különösen Baskiriához, tudományos kutatásomnak korántsem végállomásán. Ezzel szemben ha valamely Anti-Julián végérvényesen eldöntöttnek meri kimondani azt, hogy nemzetünknek semmi köze sincsen Baskiriához: úgy az a legkezdetlegesebb fogalommal sem birhat akár a fentebb bemutatott történelmi-földrajzi okmányokról, akár a Paczinakita meg Kangar népeknek viszonyáról egyfelől a Baskirokhoz, másfelől a Székely- és Csángó-Magyarokhoz.

[127]) Ptolemaeus: Geographia Liber V. Caput 9.

[128]) Németi: Nagy-Magyarország Baskir titka. Lásd: Évkönyv a posta- és távirda-személyzet számára 1902. évre. Szerkeszti Pái Imre 223–231.

Nagy-Magyarország világtörténelmi valóság.

Nagy-Magyarország kutatói s a történettudósok közül, a kik nemzetéletünk történetét egy ezredévesnek tanítják s a Hungároktól a Hun történelmi örökséget vagy elvitatták, vagy arról lemondottak, egyik sem ismerte Szent Isidorusnak Ugrios kezdetű okmányát, a mely körül forog Nagy-Magyarország létkérdése.

Paläografiai történelmi s földrajzi bizonyítékaimból nagymagyarországi nemzetéletünkre folyó ismereteink ezek:

1. Szent Isidorusnak Ugnos kezdetű czikkében föl van fedezve a Rubruk által idézett Major-Ungária történelmi okmánya.

2. Ugnos paläografiai hiba Ugrios helyett Ungrios = Ungros jelentéssel.

3. Szent Isidorus korában Nagy-Magyarország bizonyosan a Kaukáz- és Ural-hegységek által bezárt Volga-folyam vidékén volt.

4. Szent Isidorus korában a pogány Magyarok *Ugri* néven már világhirű nemzet voltak: ennek következtében az ezeréves magyar kortan túlhaladott álláspont.

5. Nemzetünk még Nagy-Magyarországban létekor örökölte a Hun és Avar hírnevet.

Nagy-Magyarország imént fölfedezett történelmi okmánya nemzetéletünkben korszakalkotó: mert általában pogánykori nemzeti öntudatunknak, különösen állami, közművelődési, nemzetiségi meg faji eredetünk s örökségünk megismerésének sarkalatos kiindulópontját képezi.

Közép-Ázsia.

Angolul irta az Asiatic Quarterly Review 1911 január 1. számába:

Parker E. H.[1])

Brit tudósok, úgy látszik, nem igen nagy érdekkel viseltetnek Magas-Ázsia nyelvészeti meg néprajzi kutatásai iránt. Az indiai kormány megbízásából ugyan ***Stein*** Márk Aurél dr. Khoten vidéken tett fölfedezésein kívül Tun-huang (Sacciur Marco Polo szerint) szomszédságában is néhány kiválóan érdekes tapasztalatot és találmányt gyüjtött. Ez történt 1907 márczius és május hónapok közt; de a mint ***Pelliot*** Pál úr (a ki márcziusban lépett Stein dr. nyomdokaiba), helyesen megjegyzi: „Un sinologue seul, à ce qu'il me semble, peut relever et utiliser, pour l'explication et l'histoire de ces monuments, les milliers de cartouches et de graffiti qui les accompagnent"; s csakugyan ***Stein*** dr. 1910 február 20-án hozzám intézett levelében szerényen megjegyzi: *„Törekvésemet oda kellett irányoznom, hogy e részekből annyit nyerjek, a mennyit csak lehet, a miknek értékét mint nem-chinologus, csak hozzávetőleg tudtam megbecsülni"*; s újra: *„Pelliot úr azon előnynyel birt, hogy képes volt, mint szakértő chinolog, a chinai szövegek nagy tömegét átkutatni s ahhoz képest válogatni."* Eddigelé azonban Turkesztánért s annak chinai okmányaiért egy angol sem tette azt, a mit Waddell ezredes Tibetért oly fényesen véghez vitt.

---

[1]) ***Parker*** Eduard Harper a chinologia tanára. Született 1849 január 3-án Liverpoolban, a hol atyja sebészorvos volt. Kellő iskolai előkészület után már húsz éves korában elment Pekingbe tolmácsgyakornoknak három évre; azután Tientsin, Taku, Hankow,

Talán nem fogadják kelletlenül, ha itten egy kis vázlatot nyujtok a magas Közép-Ázsia ügyének állásáról az előttünk ismeretes legrégibb időktől kezdve s *előadom, miért kell ebben a dologban brit chinologoknak, persologoknak, arabologoknak hellenologoknak, „King-Log"-oknak* (azaz angol szójátékkal Fatuskó-Királyoknak[2]) *általánosan fölébredniök, hogy szándékosan gólya-királyokká átváltozva iparkodjanak maguknak egynehány néprajzi-nyelvészeti békafélét kifogni.*

Kewkiang és Canton konzulátusainál szolgált; majd útra kelt Mongoliába, An Hweibe, Hu Pehbe és Kwang Tungba. 1875. évben szabadságot kért Angliába, a hol két esztendő alatt nagy kitüntetéssel elvégezte a római jogot, a közjogot s a nemzetközi jogot. Chinába visszatérte után Foochow, Pagoda Anchorage, Canton, Chungking konzulátusainál szolgált összesen öt éven át s beutazta St. Chuant, Kwei Chout és Hu Peht. Konzul volt Wenchowban 1883/4; alkonzul volt Foosan- és Chemulpoban 1885/6; főkonzul volt Söulban 1886/7. Shanghai konzulátusnál működött 1887/8. Szabadságra ment Angliába 1888. A következő évben Chinába visszatérve Pagoda Anchorageban, Hoihowban, Kingchowban, Burmában mint a chinai ügyek tanácsosa, s végre ismét Hoihowban szolgált. Chinában 26 évi tartózkodása után nyugdíjaztatta magát. 1895. évben hazatérve előbb szülővárosában Liverpoolban, utóbb Manchesterben mai napig a chinai nyelv és történelem egyetemi tanára Master of Arts ranggal. Időközben hat esztendőt tervszerű utazással töltött el: beutazta Anglián, Skóczián és Irországon kívül a következő országokat: Francziaország, Hollandia, Belgium, Dánia, Norvégia, Svédország, Finnország, Oroszország, Görögország, Törökország, Egyiptom, Olaszország, Sziczilia, Szardinia, Korszika, Svájcz, Németország, Ausztria, Spanyolország, Portugál, Algir, Tunisz, India, Ausztrália, Új-Zeeland, Honolulu, Egyesült-Államok, Mexikó, Kanada, Új-Fundland, Bermuda, Kuba, Jamaika, Nyugat-India, Japán, Korea, Java, Szumatra, Sziam, Annam, Tonkin, Channel-Islands, Cheh-Kaing, Fuh-Kien és Marokkó. Ennyi ország és nép mellett hazánkat is meglátogatta, 1906. évben egy hétig gyönyörködött Budapest szépségében s

[2]) Phaedri: Fabularum Aesopiarum Liber I. Fabula II. Ranae regem petentes.

A világtörténelem Közép-Ázsiában, valamint másutt, még sokat beszélhet el nekünk cserepek, sirkövek s különféle készülékek nagy mennyiségben kiásatása által; de a mellett magán a földszinén is bőséges anyag áll rendelkezésre egyedül művészeti s irodalmi maradványok alakjában, hiszen az emberiség politikai történelme kétségkívül mindenütt gyakorlatilag hozzáfűződik: 1. az irás fölfedezéséhöz, 2. a már fölfedezett irásjegyek elfogadásához s elsajátitásához oly népek által, kiknek azelőtt irásuk nem volt, 3. s az irástudásnak alkalmazásához a társadalmi s politikai fejlődésre. Ha irott okmányokat nem lehet fölfedezni: úgy nagyon kevés határozott ismeretet lehet szerezni egy bizonyos időben az emberiség értelmi fejlődésére vonatkozólag. Sir Ray Lankester szerint földtani rétegekben fölfedeztek oly maradványokat, melyek bizonyitják, hogy ezelőtt 50 ezer vagy több évvel az emberiség elérte a müveltség azon fokát, melynél képes volt csontot igen művésziesen faragni, lovakat szeliditeni (kezdetben öt lábbujjuk volt egy helyett) s ezeket

---

csodálkozott, hogy nálunk a német nyelv mennyire elterjedett mindenfelé. Méltán bámulatot keltő térbeli ismereténél még inkább bámulatosak az idő mélységeiben végzett ázsiai tanulmányai. A Chinaiakról, Mongolokról, Tunguzokról, Tatárokról részint önálló kiadásban, részint szaklapokban számos müve jelent meg.

A mi a *Hiung-nu = Hunnok és Törökök történetére* vonatkozik, mindazt a chinai dinasztiák történetkönyveiből rendszeresen leforditotta angol nyelvre. Különösen a minket legjobban érdeklő Hiung-nuk történetét Czien Han-su meg Hou Han-su chinai kútfőkből nem oly felületesen, mint a franczia Deguignes, hanem szóról-szóra kitünően lefordítá s 1700-nál több magyarázó jegyzettel ellátva még Chinában létekor sajtó alá adta. (Lásd The China Review 1892 5. Vol. XX. és XXI-ben The Turko-Scythian tribes czim alatt.)

Azonkívül a Hiung-nukról szóló következő chinai kútfők fordításait kitüntető szivességgel kéziratban átengedte nekem lemásolás végett: Si-ki 110. könyv 1—30. fejezet; Czin-su 97. könyv 17—21. fejezet; Vei-su 95. könyv 4—8. fejezet; Pe-si 93. könyv 1—3. fejezet; 98. könyv 24. fejezet, 99. könyv 20—33. fejezet. Angol nyelvre *Wylie* A. szintén szórul-szóra leforditotta ugyan a Hiung-nu történetet, de csak a Czien Han-suban foglalt részletet. (The Journal ot the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland Volum III. page 401—452. and Vol. V. p. 41—80.) A Hiung-nu tör-

5

meg más állatokat társadalmi s gazdasági czélokra használni; de semmi bizonyosat sem lehet mondani az emberiség politikai s társadalmi fejlődése felől, hacsak irott okmány-maradványok nem mondják meg nekünk, az ősök micsoda eseményeket gondoltak feljegyzésre méltónak; s 8 ezer évesnél régibb okmányok a világ bármely részén ritkaság számba menni látszanak, ha egyáltalában léteznek, kivéve imák, feddések vagy csak jegyek s jeladások alakjában.

Ha ezúttal teljesen eltekintünk a hindu, indo-chinai s tibeti fajtól, a kik Chinával csak később jutottak politikai érintkezésbe: úgy találjuk, hogy lovas nomádok észak felől, északkelet felől és északnyugat felől a legrégibb időtől fogva állandóan fenyegették a Chinaiakat; s bármennyire különböztessük is meg e nomádok modern képviselőit, mindig arra a következtetésre fogunk jutni, hogy azok majdnem mindnyájan „Török“ fajhoz tartoztak (épúgy mint most) ugyanazon határozatlan értelemben,

---

ténelmet Parker prof. önállóan is feldolgozta „Ezer év a Tatárokról“ czímű művének első könyvében. (A thousand years of the Tartars by E. H. Parker London, 1895. Book 1. The empire of the Hiung-nu.) Az ó-török történelemről szóló chinai kútfőket Csou-su, Pe-si, Szui-su, Ó-Tang-su, Tang-su és Új-Tang-suból 1300 magyarázó jegyzettel ellátva hasonlóképen lefordította angolra. (The China Review Vol. XXIII. and XXIV.) A Törökökre s Közép-Ázsiára vonatkozó tanulmányai közül fölemlítem:

1. The origin of the Turks I. II. (Lásd The English Historical Review edited by Gardiner—L'Poole 1896.)

2. The Ephthalite Turks.
3. The Western Branch of the Early Turks. } (Lásd Asiatic Quarterly Review 1902.)

4. The service of the Turks in Joining the Civilisations of Europe and Asia. (A Q. R. 1904.)

5. Inscriptions de l'Orkhon. (Lásd Journal of the China Branch of the R. A. S. Vol. XXXI. 1896 7. The Academy 1895. december 21.)

6. Kasghar
7. Yarkand
8. Samarcand } (A. Q. R. 1905., 1906.)

Ezekből a Hun és Török történelemnek chinologus vezértudósa szól hozzánk, a kinek pártfogását és közreműködését Közép-Ázsia kutatásánál én a teljes siker biztosítékául tekintem.

mint a hogy mink szólunk latin fajról, német fajról, szerecsen fajról, amerikai-indián fajról és így tovább. Ez a faj aránylag új, *Hiung-nu*, név alatt, különösen félelmessé lett a Chinaiakra nézve ugyanazon időtájban, mint a mikor a Scythák különösen félelmesekké lettek a Görögökre meg Perzsákra nézve. Lehetséges, hogy az összes nomád népség egy uralom alatt az orosz síkságtól egészen Koreáig terjeszkedve félmillió lovas harczosnál soha sem volt több, legfeljebb egy millió huszár, vagy férfi nő rabszolga és gyermekek összesen öt millió, s mindannyian vándoréletet folytattak sátrakban vagy lóháton; legelő meg víz volt főgazdagságuk nyájaik s méneseik számára. China uralkodócsaládjainak történetéből egészen világos, hogy a *„Török“* név először Kr. u. 6. században jegyeztetett föl (ha az annakelőtte valóban létezett); azonkívül hogy a Török nép, a kit Chinától Konstantinápoly felé előnyomulásában lépésről-lépésre könnyen követhetünk, a Hiung-nunak egy ága volt. Ennélfogva a „Török“ modern szó itt egyedül alkalmas kisegítőeszköz gyanánt van használva. Az utóbbi húsz év alatt a helyszínen fölfedezett kétnyelvű és háromnyelvű feliratok ez általános állítást eldöntően bizonyossá tették s legalább kimutatják, hogy a hol lehetséges volt ellenőrizni a chinai történelem keltjét göröggel, perzsával, arabbal, törökkel vagy más okmányokkal összehasonlítás által, a chinai értesítések mindenkor a legteljesebbeknek meg legjobbaknak bizonyultak. Épen az ő nem igen leleményes és együgyű hibáik, az arány meg a távlat teljes hiánya, képezik a mi álláspontunkról tekintve az ő főérdemüket. ***Stein*** M. A. és ***Pelliot*** urak által újabban fölfedezett ezer meg ezer becses chinai okmány szolgáltat több bizonyítékot, ha ugyan kellene még bizonyíték a chinai hivatalos történelem megbízhatóságára és pontosságára. Az igaz, hogy ezek az okmányok, melyek közel ezer éven át a legnagyobb biztonságú rejtekhelyen csaknem érintetlenül hevertek, alig vezetnek vissza bennünket egy ezredévnél kissé többre; holott az újabban kibetűzött török feliratok (azokból, mellesleg legyen említve, Thomsen és Radloff ó-török nyelven sokat megszólaltatott) háromtól egészen ötszáz évvel előbb történt eseményeket tárgyalnak: de ha minden újabbi fölfedezés ahhoz a következtetéshöz vezet, a mint az kétségtelennek látszik, hogy minden komoly chinai értesítés alaposságában feltétlenül megbízhatunk, kivéve természetesen, ha azokat maguk a chinai kritikusok hibásaknak jelölik meg; akkor igazoltan elhihetjük, hogy a még régebbi értesítések valószínűleg hasonlóképen hitelre méltók, hogy irodalmi megbízhatóság úgyszólván veleszületett nemzeti ismérvük;

s fel leszünk bátorítva tovább folytatni ásatásainkat meg kutatásainkat. Egy példa megvilágítja azt. A feliratot azon a broncz csészén, melyet most a Viktória s Albert Múzeumban **„Dr. Bushell S. W. csészéje“** név alatt őriznek, Twanfang ex-alkirály[3]) (a ki ily dolgokban a legnagyobb tekintély) elismerte mostanában valódinak, ámbár bevallotta, hogy előbb igazán nehezére esett abban hinnie. E csésze-felirat majdnem minden részletében igazolva van a legrégibb hivatalos chinai történelem által s tényleg csaknem oly réginek, (4400 esztendős!) s oly becsesnek van meghatározva, mint a legrégibb babiloni meg egyiptomi okmányok, mik politikai eseményeket hasonló szabatossággal tárgyalnak. Azonkívül említ határozott s keltezett tényeket, a melyek a hivatalos történelemben más helyek által megerősítvék, kapcsolatban a Chinára támadó nomádokkal, a kikre az imént felhozott „Török“ főkérdés közvetlenül vonatkozik. Mostanában egész Chinán végig bányák megnyitásával s vasutakkal kapcsolatban ásatások folynak s mindenfelé régi agyagedények vagy bronczok jutnak napfényre. E mellé a chinai kormány s irodalmi társaságok felismerték az irodalmi régiségek megőrzésének fontosságát; minek folytán remélhetjük, hogy élő tanuságok évről-évre fognak feltáratni.

Az imént előadottakhoz hasonló gondolatok úgy 80 év előtt rendkívüli érdeklődést keltettek egy Magyarban, ***Körösi Csoma Sándor***ban, a ki elutazott a Magas-Ázsiába azzal a szándékkal, hogy a „Magyar“ faj őshazáját fölfedezze. Ő céljához ugyan nem jutott el, de vándorlásának köszönjük a tibeti nyelv szótárát. A Magyarokat a mongol korszakbeli chinai állam-történelem (a XIII. században) határozottan emlegeti Ma-csa-r név alatt, úgy hogy az Oroszok, Alanok, Cserkeszek s más néptörzsek nevével együttesen végre lehetséges lesz a Hungárok előmenetelét Ázsiából követni Európába.

Egy másik Magyar, ***Németi Kálmán*** úr, vagy miként ezt a legtöbb Európai szokásosan írná le (a családnevet utánhelyezve, mit a Magyarok török és chinai módon első helyre tesznek), Koloman Némethi úr, most rendkívüli lelkesedéssel látott a nehéz munkához, hogy őseit visszafelé kinyomozza a Scytha, Hiung-nu, Fauni vagy Dämon, Hun, Török és Mongolokon át vagyis azon

[3]) The ancient Chinese bowl in the South Kensington Museum by E. H. Parker. (A chinai történelmi kutatás e remekét lásd: *Toung Pao* Series II. Vol X. No. 4; azonkívül *Asiatic Quarterly Review* 1909 julius meg októberi számában.)

Török csoportig vagy Török-féle törzsekig, a kik az emlékezetet túlhaladó időtől kezdve a Dunától egészen Jaluig[4]) Európa s Ázsia valamennyi letelepült népeinek északi vidékeit rettegtették. Az Asiatic Quarterly Review áprilisi számában Némäti úr megtisztelt bennünket az ő magyar fogalmazványának szabatos forditásával[5]), a mely legalább világosan mutatja, hogy nem talál semmi nehézséget a chinolog testület legutóbbi kutatásainak elsajátításában, hogy Európa Hunjai valóban Chinának Hiung-nujai avagy Törökjei valának, miképen azokat a hatodik században elkezdették nevezni. Bármely tíz vagy húsz ezernyi lovasság, valamely szellemes férfiú közvetlen vezérlete alá kerülve, hamarjában elsodorta magával a szomszéd törzseket, melyek velük többé-kevésbé szorosan egyesülve, de mindegyik esetben fajrokonaik voltak, s azután hasonlóan a guruló hólabdához csakhamar magukba olvasztották vagy egyesítették a távolabbi törzseket; vagy némely esetekben a névadó vezér nem érezte magát eléggé hatalmasnak, vagy befolyásosnak az összes nomád síkságokat elfoglalni, ellenben elég erősnek érezte magát a főtörzstől elválni s vagy saját eredeti földjén, vagy kivándorolván tovább nyugat felé, egy újonszerzett legelőföldön, egy versenyző államot maga részére felállítani. Így van a dolog az Abdalokkal is (= Eftalita-Törökök vagy Indo-Scythák); lehetséges, hogy Afganisztánban elődjeikkel a Parthusokkal is; a mongolfajta Szien-pikkel vagy Vu-hvanokkal; ugyanazon Szien-pik azon ágával, a kik császárok gyanánt uralkodtak China fölött; a másik ággal, a melyik Kokonor vidékére vándorolt, felszíván magába számos szétszórt nemzetséget a Tibetiek, Törökök meg Mongolok közül s végre a hatalmas Tangut államot alakította, melyet Dsingisz-kán utoljára tett tönkre; az Ujgur Törökökkel; a mongolfajta Kitanok vagy Kátaiakkal, a kik szintén uralkodtak Észak-China felett, s nevük a Mongoloknál meg Oroszoknál használatban van „China" helyett, a mely nevet az Indok hozták forgalomba; a Nücsen- vagy Jucsikkal (Cicorcia vagy Chorcha Marco Polonál), kik kiűzték a Kitanokat, s ők maguk az igazi Mongolok által üzettek el: viszont

[4]) Korea félsziget határfolyója Mandsuria felé.

[5]) I. The Imperial and Asiatic Quarterly Review and Oriental and Colonial Record, April 1910. page 352–369. The Historic-Geographical proofs of the Hiung-nu — Hun Identity. II. A Hiung-nu — Hun azonosság földrajzi bizonyitékai. Lásd Posta- és Táviró-Évkönyv 1910. évre. Szerkeszti Demény Károly Budapest, 1910. 188–205. lap. III. Die historisch-geographischen Beweise der Hiung-nu — Hun Identität. Von K. Némäti, Bibliothekar bei der Hauptpost-Direction. Budapest, Mai 1910.

ezeknek a benszülött chinai Ming dinasztia elől kellett visszavonulniok, kiknek helyére kerültek ezelőtt harmadfél századdal a későbbi Jucsik, másként Mandsuk.

Fent említettek a vezető törzsek, a kik neveiket legerősebben s legtartósabban nyomták be China politikai történetébe; de azok mindegyikével összeköttetésben említtetik számtalan más törzs vagy melléktörzs, ezek közül akármelyik ugyanazon körülmények között hasonlóképen világhírűvé lehetett volna, ha az alkalmat megragadták volna, miként azt ravaszabb s szerencsésebb versenytársaik kedvező pillanatban megtették. A chinai esetlen ruhába gyakran reménytelenül beburkolt tulajdonnevek zűrzavarából reménylünk utóvégre bizonyítékot nyerhetni ugyanazon vagy más törzsek eredetére s költözködésére, a kik Európában egészen más néven ismeretesek. Ily módon már eljutottunk az ***Alanok*** vagy Azok és ***Kazán Törökjei***-nek nyomára s helyzetük a térképen irányíthat minket a ***Macsar*** vagy Hungar nép költözködéséhez, a kik nyelvészetileg (én mindig így értettem) inkább a Finnek és Lappok rokonai, mint a Törököké. Az ***Avarok,*** kikről ekkoráig azt föltételezték, mintha azon,. még nem azonosított török-mongolféle pusztai hatalmasság lett volna, kiket a Chinaiak Zsö-zsö vagy Zsuan-zsuan néven ismertek (az Eftaliták barátjai s előzőleg urai a Törököknek, a kik utoljára elpusztították a Zsuan-zsuanokat), majdnem bizonyosan nem a Zsö-zsök voltak, hanem a Jüe-panok vagy Jebanok (= Ebar vagy Avar), az igazi Hiung-nuk maradékai, a kik Ázsiában hatalmas állam fölött uralkodtak, ezek hirtelen és rejtélyesen eltüntek az ismeretlen nyugat felé, épen mielőtt Perzsia s a Törökök együttesen elpusztították volna az Eftaliták hatalmának utolsó nyomait. Ez eltünés után az Avarok többé sohasem említtetnek Chinával összefüggésben.

A mint Pelliot úr, a legújabb s legsikeresebb irodalmi kutatók egyike, értesít minket, ***Bower*** kapitány 1889. évben egy ind kéziratot vásárolt Kucsarban (egykor nagy királyság, melynek története tisztán chinai kútfőkből egészen jól ismeretes). Néhány esztendővel későbben a legrégibb ind kéziratot, mely azon időpontig ismeretes volt, ***Grenard*** úr Khotenből hozta. ***Petrovszki*** úrnak, Kasgarban orosz konzulnak, sikerült egész okmánysorozatot megszerezhetni. Azóta ***Stein*** meg ***Sven Hedin*** urak micsoda irodalmi kincseket fedeztek föl s hoztak el nekünk Khotenből meg Taklamakánból, azt az egész világ tudja. Mindazáltal az első tisztán régészeti expediczió az volt, melyet ***Klementz*** úr 1897-ben Szent-Pétervá-

rott szervezett és Turfan vidékén az okmányok valóságos aratását biztosította; nem is említve a Kara-Balgasszun kétnyelvű török feliratait, mik egy-két évvel későbben az ó-török írásnak fölfedezéséhöz és csaknem teljes megszólaltatásához vezettek. Rómában az 1900. évben tartott orientalista kongresszus Közép-Ázsia felkutatására egy ***nemzetközi társaság*** szervezésébe kezdett. Ennek végleges szervezése 1902. évben a hamburgi kongresszuson történt. Eközben az indiai kormány 1900—1901-ben értékesítette ***Stein*** Márk Aurél dr. becses szolgálatait s Németország 1902-ben ***Grünwedel*** tanárt Turfánba küldötte Klementz dr. előmunkálatainak továbbfolytatása végett; e munkálatokat ***Lecoq*** úr egészítette ki s mindössze öt évnél tovább tartottak el. Jelentékeny számú ind, szogdi, török meg manicháus kéziratok hozattak napfényre. Végtére ***Pelliot*** Pál úr, 1906 nyarán, Párisból útra kelve, Grünwedel, meg az orosz Berezovszki nyomdokaiba lépett. Ne felejtsem el fölemlíteni azon expediczíót sem, melynek ***Laufer*** Berthold dr. (Columbia egyetemen) a tagja, ha ugyan nem a vezetője. 1907-ben hozzám írt levelében közölte velem, hogy épen készült elutazni s én azt hiszem, hogy ő az elkezdett visszautazásáról, via Sian-Fu, már hírt is adott. Ő, a mint már említettem, Stein dr.-t megelőzte Tun-huangnál és már megmentett számos művészeti s irodalmi kincset az Ezer-Buddhabarlangból azon helyről, a honnan előbb 1908-ban maga Pelliot úr 600—1200 esztendős szobrokat, festményeket s kéziratokat elvitt nyolczvan nagy ládával, mik most veszélyen kívül Párisban vannak. Egy újabbi orosz expediczió (Pelliot úr által, természetesen, föl nem említve), ***Oldenburg*** S. F. úr császári akadémikus vezérlete alatt, tavaly június hónapban Turfar, Harasar és Kucsar oázisokat kutatta át becses eredménynyel.

Hol marad Anglia? ***Younghusband*** ezredes meg ***Bruce*** őrnagy ugyan bejárták a történelmi föld jelentékeny részét, mely fölött Marco Polo utazott; és ***Morrison*** dr., a Timesnek pekingi értesítője, most hazatérő útján van Európába, miután ő meglátogatta Ho-nan Fut meg Szi-an Fut (régi chinai fővárosokat, melyek szerepet játszottak a török és ujgur-manicháus történelemben); Lancsov Fut, a hol a Sárga-folyón át épült az új német híd (Morrison dr. szerint német czég volt, mely a szerződést elnyerte, de azon czég szolgálatában angol mérnök volt, a ki azt tervezte; s maga a híd New Yorkban készült s tényleg egy amerikai mérnök állította össze Lan-csovban); és Urumczit, az ó-török középpontot, valószínűleg útjába ejti majd némelyikét vagy valamennyit a követ-

kező történelmi helyekből: Liang-csou (Erguiul), Kan-csou (Campichu), Szu-csou (Succiur), Sa-csou (Tun-huang vagy Sacciu). Fölemlíti az Ezer-Buddhabarlangot, ámbár azt, úgy látszik, nem látogatta meg. ***Bruce*** őrnagy elég hosszú időt töltött Tun-huangban a nélkül, hogy hallott volna valamikor az Ezer-Buddhabarlangról, mely közelében fekszik, eltekintve attól, hogy e barlangok egyikében a ***taoisták*** sok kéziratot fedeztek föl.

Nem lenne czéltévesztett dolog, ha a Brit-Kormány Keleti-Társaságok, a Földrajzi-Társaság vagy más valamely testület vagy testületek, a kik Közép-Ázsia kutatásánál érdekelve vannak, Németi urat egy egész új és független brit expediczió vezérkarába fogadnák; vagy talán a magyar kormány, a ki sose marad utolsónak tudományos ismeret kutatása ügyénél, bízná meg Németi urat egy expediczió szervezésével, mely egyik feladatául tűzné ki a magyar faj igazi eredetének s vándorútjának fölfedezését. Németi úr tudvalevően oly szigorú fizikai életmódot követ s önmegtagadásban annyira begyakorolta magát, hogy ha arra kerülne a sor, majdnem lehetségesnek látszik előttünk, beérné azzal a táplálékkal is, a mit Takla-makan homokja nyujt; minden esetre, a lelkesedés lángja, melyet ő a Török-Scytha fajoknak s történetüknek homályos tárgyánál már bemutatott, kiváltképen őt jelöli ki ily munkát magára vállalni alkalmas személy gyanánt.

Az előkelő amerikai utazó, ***Geil*** *V. Edgar dr.*[6]*) épen visszatért Londonba, miután Chinának valamennyi fővárosát átkutatta volna; ha a tudós dr. tanácsosnak tartaná erélyét áthelyezni Közép-Ázsiába: úgy ő és Németi úr együttesen még nagy dolgokat végezhetnének a történelmi kutatás terén.*

* * *

---

[6]) *Geil* Vilmos Edgar dr. amerikai utazó és író. — — 1865. született és nevelkedett Pennsylvániának Doylestown városában. 1896. évben 6 hónapon át foglalkozott Nyugat-Ázsiában régészeti tanulmányokkal. 1901-ben utazni ment s négy esztendő alatt 120 ezer angol mértföldnyi utat tett Chinán és Afrikán át, miközben a kezdetleges fajokra nézve összehasonlító tanulmányt végzett, s a hittérítőknek kulturműködését figyelte meg. Előadásokat tartott Ausztráliában, Japánban, Chinában, Indiában, Nagy-Britanniában s az Egyesült-Államokban. Angol nyelven 12 könyve jelent meg, ezek közül minket érdekel „The Great Wall of China“ = „China nagyfala“ száz nagy képpel és térképekkel nyolczadrétben XVI + 393 lapon, vászonkötésben ára 24 korona, megjelent 1909. New-Yorkban.

Pápai Ernő műintézete, Budapest, VII., Kertész-utcza 16.